

EESTI NSV VABARIIKLIK ÕPETAJATE TÄIENDUSINSTITUUT

Õpetajate ja kasvatajate

TÖÖKOGEMUSI

MÄNG JA LOODUS
LASTE ELUS

III

TALLINN 1959

A-22882 H

ESTI NSV VABARIIKLIK ÕPETAJATE TÄIENDUSINSTITUUT

Õpetajate ja kasvatajate
TÖÖKOGEMUSI

III

MÄNG LASTE ELUS

PIIPE

TALLINN 1959

SISUKORD

H. Oun, Nukunurk kasvatusvahendina nooremas segarühmas	5
R. Saltsmann, Loovmängu juhtimisest lasteaia nooremas segarühmas	17
A. Piirma, Laste loovmäng vanemas rühmas	40

Nukunurk kasvatusvahendina nooremas segarühmas

Helmi Öun,

Tallinna 28. Lasteaia kasvataja

Asusin tööle kasvatajana Tallinna 28. Lasteaias 1954. a. suvel. Minule usaldati lasteaia noorem rühm. Juba esimestel päevadel selgus, et lapsed ei suhtu üksteisesse sugugi sõbralikult, vaid väga tihti esines tülitsemist, eriti aga just mänguasjade pärast. Mul oli raskusi distsipliini saavutamiseга nii tegevuste kui ka mängude ajal. Õige varsti veendusin, et mängutingimused ei vasta nõuetele. Mänguasju, nagu autosid, nukke, hobuseid jt. ei hoitud hoolikalt, mille tõttu autod olid varsti ratasteta, nukud käteta ja jalgadeta. Olemasolevad nukud olid küll kleidikestes, kuid neil puudus selline täiendav varustus, mis oleks last rohkem innustanud püsivale mängule, nagu pihikud, sukad, tripid ja ülerõivastus. Puudus ka lastele nii vajalik nukumööbel, ei olnud nukkude toiduriistu jne. Töö kasvatajana nooremas rühmas tundus mulle väga raskena.

Kõigepealt otsisin abi pedagoogilisest kirjandusest. Peale teoreetiliste teadmiste täiendamise külastasin meie teisi lasteaedu, kus jälgisin häid tulemusi saavutanud kasvatajate tööd. Kogegin, et lapsed suudavad mängida kollektiivis sõbralikult, kui selleks on loodud sobivad tingimused.

Püstitasin oma töös järgmised eesmärgid:

1. Õpetada lapsi mängima ning saavutada sõbralik mängu armastav kollektiiv.
2. Aktiviseerida passiivseid lapsi osa võtma kollektiivsest mängust.
3. Arendada lastes kujutlusvõimet, korraarmastust ja ilumeelt.

Kõigepealt otsustasin lastele muretseda vajalikud mänguvahendid ja sisustada nukunurga nii, et see võimaldaks lastel mängida huvitavalt ja sisukalt.

Oma mängudes matkivad lapsed väga tihti elus nähtut, mängides perekonda, lasteaeda jne. Et neid mängu soodustada

ja kõigiti elustada, tulingi mõttele sisustada oma rühmas lastele kõige vajalikum — nukunurk.

Kasutamata mänguasjade hulgast leidsin kõlbmatu nukuvoodi ja tegin sellest diivani. Diivanikatte valmistasin kirjustsitsist, padjad äärestasin volangiga. Koos lastega otsisime sobiva koha, kuhu asetasime esimese nukunurka kuuluva eseme. Lapsed tundsid diivanist suurt rõõmu. Iga lapse sooviks oli nukku diivanile istuma panna. Olgugi et diivan oli õige algeline, leidsid lapsed, et see on väga ilus. Suure huvi ja imetlusega vaadeldi patju, kusjuures eriti tunnustava suhtumise osaliseks said volangikesed. Sellest järeldasin, et kasvataja poolt valmistatud ese peab olema lastele meeldiv, niisugune, mis ärataks lastes huvi mängu vastu ja paneks neid vestlema.

Ljuda teatas, et ka neil on kodus ilus patjadega diivan, kuid diivani taga seinal ka seinavaip ja põrandal põrandavaip. Ta arvas, et sellised vaibad sobiksid ka meie nukudiivani juurde. Nii tulid esimesed ettepanekud laste endi poolt. Lasteaia vanast baikatekist tegin seinavaiba. Vaiba kaunistasin aplikatsioonitehnikas (orav, käbid, kuuseoksad). Tikkisin puhketundidel. Algul jälgisid Valja ja Ljuda pärast puhkamist hoolega, kui palju ma olen juba jõudnud teha, hiljem huvitusid sellest ka teised ning peagi soovisid juba kõik näha vaipa valmina. Vaiba seadsime seinale lastega koos. Laste rõõm oli kirjeldamatu. Küll silitati oravaid ja leiti, et nad on väga pehmed ja armsad, küll katsuti kuuseoksi, kas nad on teravad ja torkivad. Lastel oli palju küsimusi ja ma pidin neile mitmesuguseid seletusi andma, kuna nii mõnigi väikemees nägi käbi esmakordselt meie nuku-seinavaibal. Põrandavaibaks kasutasin ühevärvilist mööbliriidetükki, mille kaunistasin lihtsa tikandiga. Lauaks ja toolideks kasutasime esialgu klotse.

Minu poolt valmistatud esimeste mänguesemete tõttu tekkis lastel huvi nukunurga vastu. Ikka teravamalt kerkis esile vajadus muretseda kiiresti korralik nukumööbel. Olin juba lastevanematega tutvunud ning teadsin, et nende hulgas leidis häid puutöömehi. Küllastades Tanja kodu ja vesteldes tema isaga, ütlesin muuseas, et Tanja on lasteaias innukas nukkudega mängija. Vihjasin ka sellele, et edukaks mänguks puudub meil vastav nukumööbel. Tanja isa oli väga vastutulelik ning lubas sellest kõnelda oma töökaaslasega, Mare isaga, et siis koos teha lasteaiale nukumööbel. Selle vestluse tulemusena valmis peagi minu ja laste rõõmuks nägus nukumööbel.

Seni ei mänginud minu rühma poisid nukkudega üldse, kuid uus nukumööbel meelitas ka neid nukunurka mängudest osa võtma. Isegi Koljale, kes ei osanud sugugi mängida, kippus kaklema ja tegi haiget oma mängukaaslastele, avaldas nukunurk positiivset mõju. Soovitasin Valjale ja Juliale võtta Kolja mängu isaks. Varsti antigi Koljale ülesanne muretseda puid. Esmakordselt sattus Kolja mänguhoogu. Omal algatusel sõitis ta autoga maale ja tõi oma perele suure kapsakoorma, mille eest sai kiita. Sellest mängust alates muutus Kolja suhtumine mängu ja oma mängukaaslastesse. Et poistes enam huvi äratada mängunurga vastu, soovitasin neil hobustega lapsi linna sõidutada, perenaisele ämbriga vett tuua, metsast vankriga puid koju viia jne. Kuna mäng nukunurgas oli veel väga uudne, olin algul peaaegu alati mängude algatajaks, kuid niipea kui lapsed olid juba mänguhoos ja mäng oli võtnud õige suuna, taandusin, jättes lastele mänguvabaduse.

Aasta lõpuks saime nukunurga mööbli täienduseks juurde voodid, öökapid, nukuvankrid. Nüüd tuli valmistada madratsid, tekid, voodipesu. Algul tikkisin vateeritud teki käsitsi, kuid siis katsetasin teist võtet, nimelt tikkisin masinal, mis lihtsustas tunduvalt mu tööd. Masinal tikitud tekil on ka see eelis, et pesemisel jääb vatt endisesse asendisse. Pesu valmistamisel meenus mulle see suur rõõm, mida lapsed tundsid volangikes-test patjadel. Püüdsin ka pesu teha võimalikult ilusa, et valmistada sellega lastele rohkem rõõmu ja ühtlasi arendada nende ilumeelt. Laudlinakesed äärestasin pitsidega. Kui jõudsin pesuõmblemisega valmis, nõõpisin esimese pesu ise tekkidele ja seadsin nukunurgas kõik korda. Tulnud hommikul lasteaeda, olid lapsed rõõmsalt üllatatud, nähes nukunurgas palju uut ja ilusat. Esialgu ainult vaadeldi ja imetleti. Lapsed ei tihanud midagi puudutada. Püüdsin neid julgustada ja seletasin, et kõik need uued ja puhtad esemed on valmistatud neile mängimiseks. Peagi tundsid lapsed end nukunurgas üsna kodus. Oleg, kes senini ei tundnud peale autode üldse mingit huvi teiste mänguasjade vastu, palus luba võtta mänguks ainult linakesega laua. Tema sõbrale Jürile meeldis linake nii, et ta õhtul koju minnes võttis selle kaasa. Teisel päeval tuli ta ilma linata lasteaeda. Küsisin siis Jürilt, miks ta lina koju viis. Jüri seletas mulle siiralt, et temal olevat kodus õed ning ta tahtvat ka koos nendega mängida selle linakesega. Jüri nähes võtsin kõik tekid ja padjad nukunurgast ära ning küsisin, kuidas talle nukunurk nüüd meeldib. Jüri leidis, et nii ei ole see sugugi ilus.

Teisel päeval tõi Jüri linakese tagasi, ühtlasi andis mulle ka kodust ema poolt saadetud riidelappe, millest palus mind veel midagi nukunurgale õmmelda.

Näärideks toodi lasteaiale suuremal hulgal uusi nukke. Nukud olid enamalt jaolt heledates ühesugustes kleitides. Kuna nukunurgas oli ka väike näärikuusk, mille kaunistasime laste valmistatud näariefetega, siis mängis rühm lapsi nukunurgas nääripidu. Mängus leidis Valja, et ka nukkudel peaksid olema peokleidid nagu lastelgi. Valjal oli õigus. Nukkudel oli aga igaühel ainult üks kleit. Otsustasin teha lastele üllatuse. Valmistasin nukk Svetale ukraina rahvariided, Tiiule eesti rahvariided, Kristale tirooli kleidi. Tegin seda laste teadmata, kodus. Kui oma tööga valmis jõudsin, riietasin nukud uutesse peokleitidesse. Lastele teatasin, et täna tulevad meile külalised. Lapsed jäid ootusrikkalt vaikselt istuma. Peoriietuses nukud tulid ja tervitasid lapsi, sealjuures laulsin iga nuku eest vastava rahvalaulu. Tirooli kleidiga Krista aga tantsis. Lapsed said sellest suure elamuse. Vaimustusega kõneldi nukkudest, matkiti nende laulu ja tantsu. Oli ilmne, et lastele meeldisid peoriietuses nukud. Nendega tahtsid nüüd kõik mängida, isegi Miša, kes senini polnud nukkudest üldse huvitatud. Miša valis endale mänguks ukraina rahvariides Sveta, seejuures ei loobunud ta aga oma lemmikhobusest vankriga. Asetanud nuku vankrile, mängis ta nii kogu päeva. Öhtul pani Miša oma nuku hellalt magama. Kuni tänaseni on Mišal püsinud huvi nukk Sveta vastu. Ka siis, kui Miša asub oma lemmikmängu — ehitamise — juurde, peab nukk tema lähedal istuma ja ta tegevust vaatlema. Peokleitides nukud on senini jäänud kõigile lastele eelistatumaiks nukkudeks.

Nüüd oli nukunurgas mänguasju juba küllaldaselt, ja ma võisin jälgida, kuidas see asjaolu soodustab laste mängu. Peaaegu kõik lapsed leidsid endale tegevuse ja lahkhelisid mängus esines juba hoopis vähem. Kõige rohkem tülitsemist põhjustas aga see, et mõned lapsed eelistasid ainult peokleitides nukke. Selgitasin, et peokleidid pannakse selga ainult peopäevaks, kui minnakse külla või kui tulevad külalised. Soovitasin korraldada kord ühes, kord teises perekonnas peo. Lapsed nõustusid ning tüliküsimust nukkude peoriietus enam ei põhjustanud.

Nukunurgas mängivad lapsed hoidsid hästi oma nukke. Erandiks oli aga Siina, kes üldse polnud huvitatud nukkudest ega tahtnud nendega mängida, vaid katsus sageli teiste nägemata mänguasju lõhkuda. Kord nägin, et Siina viskas

hooletult nuku põrandale ning nukul purunes pea. Kuna see oli Nataša lemmiknukk, oli Nataša kurbus eriti suur ja ta nuttis kibedasti. Näitasin kõikidele lastele purustatud peaga nukku ja ütlesin, et Siina toimis halvasti. Lonja, kes ise polnud sugugi eeskujulik mänguasjade eest hoolitsemisel, oli esi-



mene, kes teravalt halvustas Siina teguviisi. Siinale mõjusid laste märkused veel rohkem kui kasvataja etteheited. Varsti palus ta üsna härdalt andestust ja lubas end parandada. Öhtul palus Siina endale mänguks kõige väiksema nuku ja väikese vanni. Ma täitsin ta palve, olgugi et ta hommikul nukuga nii halvasti käitus. Ma soovisin väga, et Siina hakkaks nukkudega mängima, milleks ta seni veel kunagi polnud soovi avaldanud. Mul oli mitmesuguseid värvilisi riidelappe, mida andsin Siinale mängida. Siina pani peale vannitamist nukule riidelapi ümber ja küsis

siis minult, kuidas peaks seda kinnitama, et «kleit» seljas pü-
siks. Abistasin Siinat nõuannetega ja nii valmiski tema esime-
ne «omaloominguline» nukukleit. Siina oli vaimustatud ning
palus, et see kõige ilusama kleidiga nukk jääks temale mängi-
miseks. Sellest järeldasin, et Siina oli huvitatud eriti omaval-
mistatud asjadest. Silmas pidades Siina suurt huvi mänguas-
jade valmistamise vastu, võimaldasin tal tegelda mitmesuguste
värviliste riidelappide, pitsikeste ja paeltega. Siina kombinee-
ris neist nukkudele mitmeid riietusesemeid. Ta hakkas nüüd
huviga mängima, ei kiusanud enam teisi ega võtnud neilt
mänguasju. Siiski mängis Siina alati üksinda. Otsustasin Si-
inale mängukaaslase ise leida, sest ka teised lapsed ei otsinud
sõprust Siinaga. Ira ei huvitunud samuti mängust. Ta vaatles
iga uut eset küll heameelega, kuid peagi jättis selle hooletult
maha ja jooksis mõttetult mööda rühmaruumi, segades teisi.
Kavatsesin Ira ja Siina ühendada mängukaaslasteks. Tõin
ühel hommikul lisaks värvilistele riidelappidele ilusaid mitmes
laiuses erivärvilisi paelu. Kutsusin Siina ja Ira enda juurde
ning palusin, et nad tooksid väikesed nukud, vankrid ja toidu-
nõud. Kui kõik oli kohal, seadsin neile valmis väikese nukutoa.
Lapsed vaatasid minu tegevust huviga ja avaldasid soovi män-
gimiseks. Andsin neile mänguks veel pitsi ja paelu. Ira ja
Siina alustasidki kõigepealt nukkude ehtimist. Irale andsin
ülesande peale mängu kõik paelad korralikult rulli keerata ning
panna oma äranägemise järgi kappi, et ta teisel päeval võiks
neid jälle võtta ning koos Siinaga mängida. Nii algas mäng,
mis esmakordselt ühendas kaht rahutut last, kelle suhtumine
mängu hiljem hoopis muutus. Panin tähele, et nad vajasid pi-
devat suunamist, kusjuures eriti hästi mõjus ergutamine. See-
pärast püüdsin sageli nende mängus midagi tähelepanuväärset
ja huvitavat leida.

Oma rahutu käitumisega torkas silma Valerik. Teda huvitas
ainult niisugune mäng, milles ta saaks täita mingisuguseid töö-
ülesandeid. Eriti rahaldas Valerikut selliste ülesannete täitmi-
ne, nagu ehitusklotside, nukupesu ja mänguasjade pesemine
ning põrandapühkimine. Kui aga mängus ei leitud talle sobi-
vaid tööülesandeid, muutus poiss rahutuks, rabeles tegevusetult
ja häiris oma käitumisega ka teisi lapsi. Olukord paranes, kui
saime kokkupandava maja. Maja ülesehitamine oli võrdlemisi
keerukas, kuid Valerik tundis selle vastu erilist huvi ja varsti
oli ta ainuke laps rühmas, kes oskas maja kokku monteerida.
Võisin tähele panna, et Valerik tundis konstrueerimisest suurt

rahuldust, ja püüdsin talle seepärast ka hiljem leida selliseid ülesandeid, mis vastaksid tema huvidele. Nii töötas ta näiteks suure püsivuse ja innuga õues lumemaja ehitamisel, tõmmates kaasa ka teisi lapsi. Veendusin, et tegevusetus oligi Valeriku korrarikumiste põhjuseks.

Märkasin, et tagasihoidlik Oleg soovib küll mängida, kuid tal on piinlik sellekohast soovi avaldada. Abistasin teda sel moel, et suunasin ta mängu, öeldes: «Ljuda ja Valja, võtke ka Oleg oma mängu, ta on kindlasti tubli isa teie lastele!» Oleg võetigi mängu, millesse ta esialgu liitus väga häbelikult. Kui Olegile-isale anti ülesanne riietada kiiresti lapsed jalutuskäiguks, muutus Olegi meeleolu. Ta asus väga innukalt tegevusse ning Ljuda ja Valja kiitsid, et nad pole varem nii head ja kiiret isa näinudki. Olegi argus oli nagu pühitud. Hiljem võisin teda sageli näha nukunurgas sõbralikult teistega mängimas.

Sellest kõigest sai mulle selgeks, kui tähtis on laste jälgimine mängus. Erilist abi vajavad siin liigselt tagasihoidlikud lapsed. Algatusvõimelistel lastel hoidsin alal nende initsiatiivi ja lasksin neil täiesti vabalt mängu valida. Pidin ainult jälgima, et nad oma tugeva algatusvõimega ei suruks maha teiste algatust. Lapsed olid juba harjunud arvestama minu nõudeid ning selles enam raskusi ei esinenud. Mänguasju oli lastel juba palju: igal lapsel oli nukk, ja teisi mänguasju — autosid, hobuseid, ehitusklotse — jätkus nii palju, et kõik lapsed võisid leludega mängida.

Hiljuti valmistasin nukunurgale täienduseks raamatunurga. Raamatud tegin valgest paberist, kaanetasin värvilise paberiga. Raamatuisse kleepisin ja joonistasin värvilisi pildikesi koduloomadest, loodusest, mänguasjadest (nukk, pall, hobune jt.). Asetasin nad samuti väikesele vineertahvlile nagu lasteraamatudki. Raamatunurka kuuluvad ka väikesed vihikud mängimiseks. Raamatunurga sissetoomine nukunurka tekitas lastes palju elevust. Sel päeval viisin läbi didaktilise mängu «Õpetame nukke raamatuid vaatama».

Et süvendada lastes ümbritseva elu muljeid, korraldasin nukunurgas ka didaktilisi mängu. Neid organiseerisin nii kogu rühmaga kui ka väikese lastehulgaga. Kogu rühmale korraldasin uue nukumööbli saamisel didaktilise mängu «Sisustame nukule toa.» Selle mängu kaudu püüdsin lastes äratada huvi uue nukumööbli vastu, õpetada tundma mööbliesemete nimetusi (diivan, laud, tugitool) ning täpsustada laste teadmisi nende esemete otstarbest ja paigutamisest. Lasksin üksikuil lastel

nukumööbli kohale asetada. Selle mängu kaudu õppisid lapsed mööblit paigutama.

Lapsed võisid mängimise ajal nukunurgas olevaid esemeid oma soovi kohaselt ümber paigutada ja mujalegi viia, kuid mängu lõpul pidid nad iga eseme jälle oma kohale tagasi panna. Hiljem toimus mööbli kohalepaigutamine juba üsna ladusalt.

Nuku ülerõivastuse valmimisel korraldasin didaktilise mängu «Riietame nuku». Selle eesmärgiks oli õpetada lapsi tunda riietusesemete õigeid nimetusi ja selgitada neile, millises järjekorras tuleb riideid selga panna. Seejuures oli võimalik arendada ka laste matemaatilisi teadmisi: nukku riietades palusin näiteks Valjal tuua kaks sukka, Ljudal ühe mantli jne. Samuti kasutasin nuku riietamist suuruse mõiste arendamiseks, lastes lastel välja valida suuri ja väikesi riietusesemeid. Nuku riietusesemete juures nimetasid lapsed ka nende värvust. Riietades nukku talverõivaisse, süvendasin mõistet talvest (talvel on vajalikud soojad paksud palitud nahast kraega, soojad mütsid jne.). Individuaalselt lasksin nukke riietada just neil lastel, kellel oli raskusi eneseteenindamisel. Näiteks ei tulnud Nataša iseseisvalt toime sukkatrippide kinnitamisega. Temale andsin mänguks nuku, kellel olid sukatripid — see aitas palju kaasa Nataša enda riietamisoskusele. Voval oli raskusi treeningpükste jalgatõmbamisega. Temalegi andsin tihti nuku, keda ta pidi riietama.

Nukke riietades said lapsed palju teadlikumaks igapäevases elus vajalikest riietusesemetest.

Riietusesemete nimetuste tundmaõppimiseks ja kultuursete käitumisharjumuste omandamiseks mängisime mängu «Kuidas veedab nukk Krista oma päeva?» Nukk tõuseb üles (riided on korralikult toolikorjul). Nukk peseb, riietub, kammib (nimetasime jälle riietusesemeid, nende värvust). Nukk korrastab voodi. Siin tutvusime lähemalt voodivarustusega (madrats, linad, tekk, padi). Nukk koristab tuba. Nüüd lisandusid nukuriietusele põll ja pearätik. Nukk lõunastab. Selles mängulõigus õppisid lapsed katma lauda lõunasöögiks ja tutvusid lauanõudega. Nukuga jalutuskäiku mängides tutvusid lapsed ülerõivastusega. Nukk läheb magama. Järgnes lahtiriietamine ja nukule öösärgi selgapanemine. Sellejuures ilmnas, et paljudele lastele oli öösärk täiesti uus riietuseese. Sain teada, et minu rühma lastel polnud kõigil ööriietust. Mängu lõpul laulsime kõik koos «Äiu, väike nukuke!» Mäng meeldis lastele ning samal päeval

palusid Vova ja Valter õhtul luba riietada nukku öösärki ja panna magama.

Selleks, et suunata laste tähelepanu riietuse erinevusele eri aastaegadel, olen riietanud nukku didaktilises mängus ka vastavalt aastaajale.



Korraldasin didaktilisi mängu nii, et asetasin lapsed istuma poolkaares nukunurga ette, ise istusin nukunurga kõrval, lastega vastamisi. Leian, et laste nukunurga vahendite kasutamine didaktiliseks mänguks sellisel kujul on hoopis parem moodusest tuua vajalikud esemed nukunurgast välja laste ette lauale. Olen täiesti veendunud, et laste paigutamine nukunurga ette oli üheks põhjuseks, et need didaktilised mängud möödusid emotsionaalselt ja olid üsna tulemusrohked. Lapsed ei märganudki, kuidas nad mängu kaudu omandasid teadmisi.

Olen lastele alati rõhutanud, et nukunurgas peab valitsema puhtus ja kord. Nukunurgas on meil ka väike majapidamis-

nurk, kus on lapid, harjad, kausid jne. Nukunurga korrastamisest on kõik lapsed aktiivselt osa võtnud. Meil on tavaks, et igal laupäeval toimuvad mängud veega: lapsed aitavad pesta nuku- ja nukuvoodipesu. Üks kord kuus keedan pesu ise, samuti pesen ise vajaduse korral tekke. Olen märganud, et lapsed armastavad mängida pühaste ja siledaks triigitud riitusesemetega. Kui pesime nukupesu koos lastega, jõudsid lapsed järk-järgult ise arusaamisele, et pesupesemine on tarvilik. Pesu õpetasin pesema näitlikult: tõin rühmatuppa kahe kausi-ga sooja vett, siis näitasin, kuidas tuleb pesu pesta, välja väänata ja teises kausis loputada. Tavaliselt olid pesijateks keskmise rühma lapsed, loputajateks noorema rühma tragimad lapsed. Pesu kuivatamiseks seadsin nõõri laste kõrgusele. Pesu nõõrile riputada soovisid kõik. Korraldasin seda nii, et üks laps andis riputajale kätte pesu, teine näpitsad. Eriti agar oli pesu kuivama panemisel Oleg.

Ka nukkude puhtuse eest õppisid lapsed hoolitsema. Tselluloidist nukke vannitasime, plastmassist nukkudel pesime näo ja käed niiske lapiga. Nukkude vannitamiseks muretsesin väikesed froteelinakesed, väikese käsna ja seebi. Lapsed ootavad tavaliselt nukkude saunapäeva ja kõnelevad sellest palju. Et lapsed saunapäeva toimingutesse väga tõsiselt suhtuvad, näitab fakt, et kord nukkude pesemise ajal märkas üks nukuema avatud akent ja ehmus tõsiselt: «laps» võivat külmetuda. Kohe paluti minult luba akna sulgemiseks, mida ma ka ei keelanud. Teinekord tõi Valter sauna kaasa omavalmistatud kaseviha, mille tulemusena arenes päris huvitav saunamäng.

Püüdsin kõigiti arendada lastes korralikkust. Kui nukul tuli ära käsi või jalg, parandasin selle otsekohe laste juuresolekul. See toiming kujunes sageli mänguks: mina olin «arst», kelle juurde tuli «ema» koos «haige lapsega». Ka väikese remondi autodele ja vankritele tegime koos lastega. Lapsed olid väga vaimustatud, kui lasksin neil ise mõnda naela toksida.

Nukunurga sisustust oleme vahete-vahel koos lastega ümber paigutanud teise kohta. Olen tähele pannud, et see tekitab elust ja muudab mängu uudseks.

Mulle tundub, et lapsed armastavad iga eset oma nukunurgas ja seepärast käituvad nendega üsna hoolikalt. Sellest ongi tingitud, et lapsed korrastavad meeleldi oma nukunurka. Nukunurga korrastamisel saadud harjumused on muutunud üsna püsivaks, mida võib märgata laste käitumisest. Selle heast mõjust on kõnelnud mitmed lastevanemad. Lapsed soovivad

korras hoida ka oma kodust mängunurka, pesta nukupesu jne.

Kui mängudega nukunurgas võisin juba enam-vähem rahule jääda, siis laste tegevus õues ei rahuldanud mind hoopiski. Laste õuesviibimise paremaks sisustamiseks otsustasin mõnikord ka nukke jalutuskäigule viia. Selleks õmblesin neljale nukule ülerõivastuse: igaüks neist sai mantli, treeningülrikonna, mütsi, kinnaste asemel tegin muhvi. Mantli ja mütsi kaunistasin lambanahaga. Suur oli laste rõõm, kui nukunurka ilmus nukkude välisvarustus. Iga eset vaadeldi suure hellusega



ja sobitati nukkudele selga. Palusin jälle kaasabi Tanja ja Mare isadelt, kes valmistasidki neli nukukelku. Kui välisvarustus oli valmis, tegime esimese jalutuskäigu. Õuemeinek kujunes elamusrohkeks. Nukukelke oli neli. Kahe lapse peale sain anda kelgu ja nuku (arvestasin ainult tüdrukuid). Kuid ka poisid palusid endile nukke jalutama viimiseks. Et lapsi mitte kurvas-

tada, lubasin sel päeval kõik nukud välja viia. Nukkudele panime ümber vatitekid. Esialgu jäi ilma ainult Jaan, kuid ka temale leidsime lõpuks kummist nuku. Teki puudumise lahendas Jaan nii, et võttis villase salli ja mähkis selle hoolikalt nuku ümber. Väljas algas nukkude sõidutamine. Seda tehti aga sellise hooga, et nukud kukkusid lumme. Olin sunnitud nad kelkudele kinni siduma. Nüüd ei juhtunud nukkude kelgutamisel enam äpardusi.

Eriti huvitav oli jälgida väljas neid poisse, kes ruumis polnud üldse nukkude vastu mingit huvi tundnud. Tõnu ja Vanja tegid nukkudega võidusõitu ja mõlemad jälgisid hoolega, et nende nukk lumiseks ei saaks. Lõbu oli väljas laialt. Puhketunnil tuli mul nukkude rõivastus kuivama panna ja siis selgus ka, et osa tekke oli määrdunud. Sellest järeldasin, et nukunurka nukke ja esemeid ei ole soovitatav välja viia. Eraldasin osa nukke ainult õues mängimiseks. Nukukelkudele tegin eraldi tekid, kasutades selleks muuks kõlbmatut karusnahka. Nüüd on lapsed sellega harjunud, et õue ei võeta kunagi kaasa toas mängimiseks määratud nukke.

Tehes kokkuvõtet tähelepanekuist ja kogemustest, mida sain töös nukunurga mängude organiseerimisel ja nukumängu kasutamisel mitmesugusteks kasvatuslikeks eesmärkideks, tuleb märkida, et vaatamata minu vähestele kogemustele ja töös esinenud puudustele, saavutasin ma siiski mõndagi. Lapsed õppisid sõbralikult mängima rühma nukunurgas. Eriti rõõmustab aga see asjaolu, et ka kõige passiivsemad lapsed hakkasid mängudest osa võtma.

Minu tähelepanekute järgi vajavad lapsed mänguks mitmesiseid mänguasju. Eriti hindavad nad igasugust lisamaterjali, nagu riidelappe, pulgakesi, tammeterusiidid jms. Veendusin ka selles, et nukukleite, -pesu kui ka voodipesu peab olema mitmes vahetuses, ja et nukunurk peab olema alati korras. Nukuriietuse õmblemisel tuleb arvestada ka laste soove ja ettepanekuid, sest siis muutuvad valmistatavad esemed lapsele palju lähedasemaks ja armsamaks.

Minu töö nukunurga sisustamisel ja täiendamisel aitas võita laste poolehoidu ning lugupidamist minu vastu, mille tõttu kasvatustöö muutus hoopis kergemaks.

Loovmängu juhtimisest lasteaia nooremas segarühmas

Rahil Saltsmann,

Pärnu III Lasteaia juhataja

Eelkooliealisel lapsel on suur tung mängida. Laste mängutarvet tuleb rahuldada, sest mäng on selles eas vajalik lapse igakülgeks arenemiseks. Eriti armastatud on laste poolt loovmäng, s. o. lapse iseseisev tegutsemine, kus laps valib nii mängu teema kui ka mängu sisu. Loovmängu kaudu kinnistavad lapsed mitmesuguseid ümbritsevast elust saadud teadmisi. Mängus avaldub ja kujuneb lapse isiksus. Mängides rahuldab laps oma liikumistarvidust, tegutsedes teostab oma unistusi ja soove, mis tal tegelikus elus ei ole veel kättesaadavad.

Selleks, et loovmäng oleks lastele kasulik, vajab see täiskasvanute juhendamist. Viimane nõue valmistab aga paljudele kasvatajatele raskusi. Kuidas juhendada laste mängu nii, et see jääks ikkagi laste vabaks loovaks mänguks, et ei summutataks laste initsiatiivi — need on probleemid, mille lahendamine pole kerge.

Analüüsides loovmängu juhtimist meie lasteaias, leidsime, et noorema rühma laste mäng ei olnud küllalt sisukas. Lapsed mängisid üksikult ja ainult harva liitusid väiksemateks rühmadeks — mängukollektiivideks; esines ka palju tülisid mänguasjade kasutamise juures.

Revideerisime töötingimusi. Rühmaruumid on väikesed, seal saab mängida ainult laudade juures. Lasteaial on aga 66 m² suurune saal ja üle 300 m² suurune õueala. Nooremal rühmal on võimalik kasutada mõlemaid pindalasisid režiimis selleks ettenähtud ajal: hommikul enne einet, jalutuskäigu ajal päeval ja õhtupoolikul.

Vaadanud üle mänguasjad, leidsime, et puudub suuremõoteline ja väike lauapealne ehitusmaterjal. Süželisteks mängudeks oli vaja juurde muretseda mitmes suuruses loomi ja linde. Sama aasta oktoobrikuuks oligi meie lasteaed täielikult varustatud mänguasjadega.

Oma teadmiste süvendamiseks lugesime artikleid loovmängu juhtimise kohta metoodilisest ajakirjast «Doškolnoje vospitanije», E. Tatištševa ja D. Mendžeritskaja artikleid raamatust «Tvortšeskije igrō v detskom sadu» ja kuulasime vabariiklikel pedagoogilistel lugemistel Tallinna VII Lasteaia kasvataja A. Piirma töökogemusi loovmängu kohta.

Alustasime oma tööd laste individuaalsete iseärasuste tundmaõppimisega.

Nooremäs rühmas oli 26 last 3—5 aasta vanuses. Kodudest olid tulnud 5 last, sõimest 7 last. Ülejäänud olid varem lasteaias viibinud lapsed.

Loovmängu jälgimisel selgus, et esimestel päevadel sõimest ületulnud lastest osa lapsi haaras kõiki mänguasju, kuid ei mänginud nendega, vaid hoidis neid ainult hetkeks käes, viskas nad siis maha, haaras kohe jälle midagi uut ja kiskus teistelt lastelt küsimata mänguasju ära.

Teine osa sõimest tulnud lastest ei soovinud mänguasju. keeldus ka kõige ilusamatest nukkudest ja uuemast autost, kuid jälgis suure huviga kodudest tulnud ja varem lasteaias olnud laste mängu.

Kodudest tulnud lapsed mängisid, kuid nad ei seltsinud teiste lastega. Jälgides nende laste individuaalset mängu, võisime näha, et mängul oli sisu. Katrin pani oma nuku magama voodisse, kasutades sellejuures õigesti voodivarustust. Peeter ladus väiksemõõtmelistest kuubikutest korratu hunniku, aetas hunniku kõrvale jänese ja matkis selle söötmist keedunõust.

Lasteaia põlised kasvandikud mängisid rahulikult, ehtasid, kuid liitusid harva suuremateks rühmadeks. Tavaliselt mängiti kahekaupa. Mängus kordusid pidevalt samad teemad. Meeleolu oli loid. Nendest tähelepanekuist järeldasime, et laste mängu sisu on osaliselt sellest, millistes tingimustes on laps kasvanud, osaliselt aga ka sellest, kuidas on osatud mängus aktiveerida laste kogemusi.

Õöpäeva-sõimedes on lastel eriti vähe vaheldust ja muljeid ning selletõttu rakendasid nad oma mängus vaid kõige primitiivsemaid elukogemusi. Kodudest tulnud lastel on aga palju enam muljeid, nad on näinud, kuidas söödetakse kodujäneseid, kuidas kasutatakse voodivarustust, kuidas keedetakse sööki jne. Kõike seda aimavad nad järele mängus.

Leidsime, et hoolimata vaatluste, vestluste ja mitmesuguste teiste tegevuste teostamisest ei oska ka pikemat aega lasteaias viibinud lapsed veel küllalt sisukalt mängida. Tekib küsimus,

miks lapsed ei reprodutseeri mängus seda, mida nad teavad, näevad ja kuulevad. Tulime otsusele, et seda põhjustab puudulik loovmängu juhtimine. Ka mängima tuleb õpetada. Lastele tuleb näidata mänguvõtteid, neid tuleb õpetada kasutama olemasolevaid mänguvahendeid. Kasvataja peab kaasa mängima, tal tuleb mängu tuua loogilisust ja rõõmu; ta peab arendama lastes initsiatiivi ja aktiveerima passiivseid teadmisi. Selleks pakub loovmäng rikkalikke võimalusi.

Selgitasime ka põhjuse, miks sõimelapsed nii ahnitsevalt mänguasju haarasid ja sealjuures nii püsimatult tegutsesid. Sõimedes on võrreldes lasteaedadega äärmiselt vähe mänguasju. Ka pole seal meie arvates küllalt tööd tehtud, et minimaalseltki kasvatada lastes püsivust. Lasteias avanes neile lastele uus, oma mänguasjade küllusega üllatav maailm. Loomulikult rahuldasi sõimelapsed oma loomupärast tungi uute asjadega tutvumiseks, haarates neid valikuta kätte. Selleks et laiendada ettekujutust mänguasjast, tahab iga laps tavaliselt eset katsuda, et näha, mis temaga teha saab. Meie sõimelastel oli sellega eriti kiire. Mänguasju on palju, nad on nii mitmekesised, nii ilusad. Ei tea, kas jõuabki neid kõiki käes hoida, kas või hetkekski! Ja sellepärast tuleb korraga palju asju haarata, ka neid, mis on parajasti teiste laste käes.

Püstitasime loovmängu juhtimise parandamiseks järgmised ülesanded:

1) rikastada laste teadmisi ja muljeid, et mäng muutuks sisukamaks;

2) õpetada lapsi ehitama, et nad oleksid suutelised ka ise endale looma vajalikke mänguvõimalusi;

3) õpetada lapsi kollektiivselt mängima;

4) laste mängu püsivamaks muutmise eesmärgil algul kasvatajal endal sisse tuua uusi mängumomente;

5) jälgida, et mäng oleks loogiline;

6) igapidi arendada laste loovat initsiatiivi, aidata täide viia seda, mida nad on kavatsenud;

7) hoolitseda laste hea tuju eest, püüda selleks tuua laste mängu kulminatsioonipunkte, et mängud annaksid lastele eredaid elamusi.

Kõigi nende eesmärkide taotlemisel otsustasime suhtuda lugupidamisega lapse isiksusse.

Sõimest tulnud Gennadit, Serjožat ja Marinat ei takistanud me esimestel päevadel võimalikult paljude mänguasjadega tutvumisel, kuid ei lubanud teistelt lastelt mänguasju ära võt-

ta. Kui nägime, et mõni mänguasi oli lapsele nii armsaks saanud, et õhtul oli sellest raske lahkuda, andsime erandjuhtudel karu või nuku lapsele koju kaasa. Nõudsime, et järgmisel hommikul toodaks mänguasjad kindlasti tagasi, et nendega homme jälle mängida. Mänguasjade ahnelt haaramine vähenes kolmandal päeval, kuid sihitu mäng nendega kestis edasi. Sellele sihitule jooksmisele tuli anda mõte. Kasvataja lähenes lastele: «Jänkud, nukud, karud ja pardid soovivad autodega sõita. Nad rääkisid mulle sellest õhtul, kui kõik lapsed olid juba koju läinud. Mis te arvate, kas sõidutame neid?» Lapsed jäid kuulatama. Nende silmadest oli näha, et nad ootasid midagi väga meeldivat. «Serjoža ja Gennadi on autojuhid,» määras kasvataja. «Vaadake, lapsed, seal on meie garaaž. Sõidutage autod siia ja viige pardid, nukud ja karud sõitma.» Lapsed tegidki nii. Kõik asjad ei mahtunud kahele autole. Tuli määrata veel üks autojuht ja mobiliseerida veel üks auto. Autode karavan hakkas liikuma. Maha jäi aga Marina nuku ja kahe väikese karuga. «Autojuhid!» hüüdis kasvataja, «siin on veel nukud ja karud, kes tahavad kaasa sõita. Nad hilinesid veidi. Võtke need ka kaasa!» Uhkes kaares sõitsid autod Marina ette, et viimane paigutaks oma «lapsed» autole, ja sõit läks lahti. Marina võttis endale teise sületäie nukke ja istus nendega maha. Ta ei mänginud nendega, vaid jälgis autosid. Näost oli näha, et ta ei olnud rahul, sest tegelikult sõitsid tema «lapsed» ära ja Marina ise ei saanud sõidu osaliseks. «Marinake, ka tüdrukud võivad olla autojuhtideks. Kui sa soovid autoga oma nukke sõidutada, vaata, seal seisab veel üks auto,» ütles kasvataja lapsele. «Ma tahan sellega sõita,» vastas Marina ja näitas nukuvankrile. «Ka sellega võib sõita, see ongi nukukude sõidutamiseks. See on nukuvanker. Vaatame kahekesi, kuidas lapsi sinna paigutada.» Terve sületäis lapsi küll ühele vankrile ei mahtunud, kuid seda polnud vajagi. Marina oli väga rahul ka sellega, et kaks nukku istusid vankris. Teiste vastu oli huvi kadunud. Ta ruttas autodele järele. Larissa, kes juba mitu päeva jälgis teisi pealtvaatajana, võttis nüüd ka nukuvankri, liigutas seda veidi edasi-tagasi, haaras siis energiliselt nukud, pani nad vankrisse, kattis tekiga ja, vaadanud hetkeks kasvataja poole, kes talle julgustavalt naeratas, ruttas autodele ja Marinale järele. Mängisid viis last, sihitult ei jooksnud enam keegi. Kuid autojuhtidel oli huvi juba kadunud. Paar tiiru oli saalis ära tehtud ja juba nägime, et Serjoža ja Gennadi piilusid trummi ja pasuna poole. Kasvataja määras

Mati ja Peetri uuteks autojuhtideks ja ütles Gennadile ja Serjožale: «Serjoža, võta trumm, ja sina, Gennadi, pasun. Teie olete pillimehed ja käite ees, teised sõidavad järele, aga mina laulan.» Lõbusa lauluga pasuna ja trummi saatel liikus rõõmus kambake mööda saali. Marsitempo, kasvataja ja laste hea meeoleolu tõmbas ka teised kaasa ja varsti marssisid kõik lapsed — igaüks seda mänguasja käes hoides, millega ta varem mängis. «Laulame veel,» palusid lapsed. «Laulame kõik, siis on veel lõbusam,» andis kasvataja hoogu. Mäng oli alles haripunktil ja kasvataja ei pidanud õigeks seda käsklusega lõpetada. Mängu lõpp peab tulema loomulikult. Nii lausiski kasvataja: «Nüüd puhkame veidi, meil oli pikk tee ja kõik oleme väsinud. Istume natuke.» Lapsed istusid ja vaatasid kasvatajale lootusrikkalt otsa. Keegi ei jooksnud ära. «Kuhu inimesed nii lõbusalt autodega sõidavad?» küsis kasvataja. Lapsed mõtlesid. «Kolhoosi,» ütles Peeter. «Mina nägin, et ükskord oli palju inimesi autol. Üks onu mängis pilli, teised laulsid. Ema ütles, et nad sõidavad kolhoosi.» — «Mina sõitsin emaga ja isaga suure autoga kaugele, kaugele. Oli palju autosid ja palju onusid ja tädisid. Need olid ka lõbusad,» seletas teine laps. «Kuhu te siis sõitsite?» — «Meie sõitsime Niidumetsa, sõime seal ja korjasime seeni.»

«Me tulime ju ka autodega kaugelt, aga kuhu meie nüüd saabusime?» küsis kasvataja. Ühed vastasid, et kolhoosi, teised — metsa. Kõik meie lapsed olid metsas käinud ja teadsid, mis metsas kasvab. Üks laps täiendas teist. «Metsas kasvavad lilled, marjad, seened.» Kasvataja kinnitas laste arvamusi. «Hästi, lapsed, nüüd korjame korvidesse marju ja seeni. Seenteks ja marjadeks on meil need väikesed kuubikukesed, mis siin põrandal on.»

Lapsed korjasid innuga. Selle tagajärjel oli ka ruum varsti koristatud. «Minu marjad on punased,» hõiskas Nataša ja naeris. «Mina korjasin suuri seeni,» uhkustas Peeter. «Mina ka! Mina ka!» hüüdsid teised lapsed. «Olite väga tublid,» kiitis kasvataja. «Vaadake, siin metsas ei olegi enam midagi korjata. Nii virgad olite. Nüüd võime oma seente ja marjadega koju sõita. Asetame suured kastid autodele ja paneme ühte kasti marjad, teise seened. Mänguasjad paneme teisele autole.» Autojuhid asusid oma töö juurde, orkester marssis autodele järele. Rõõmsa lauluga marsiti mänguasjaderiivi poole.

«Nüüd olemegi koju jõudnud,» ütles kasvataja. «Asetame oma asjad kohtadele.» Ta näitas, kuidas ja kuhu asjad paiguta-

da. «Vaadake, kas kõik on ilusasti korras,» ütles ta lastele. Lapsed vastasid jaatavalt. «Lapsed, te mängisite täna sõbraliikult. Korjasite marju, seeni, sõitsite autodega. Väga head autojuhid olid meil. Nad sõitsid ettevaatlikult, ei tormanud. Ka orkester oli tubli, Serjoža mängis hästi trummi ja pasunamängija oskas ka ilusaid viise puhuda. Hästi hoolitsesid Marina ja Larissa oma laste eest,» andis kasvataja laste mängule hinnangu. «Homme mängime veel,» ütles Katrin. «Ja laulame ka, ja homme tahan mina trummi lüüa,» avaldas Sirje oma soovi. «Tädi laulis nii ilusasti,» andis Rein ka kasvatajale hinnangu. Kasvataja kuulas tähelepanelikult laste juttu. Lõpuks naeratas ta nendele, vaatles hetke iga lapse näoilmet ja kutsus neid käsi pesema ja sööma.

Selle mängu kohta tahaksime ütelda järgmist:

1) kasvatajal õnnestus isikliku juhtimisega anda laste rahu-
tule ja sisutule tegutsemisele sisu;

2) õnnestus koondada lapsed ühisesse mängu;

3) kasvataja ei sundinud Serjožat ja Gennadit edasi autojuhtideks olema, kui nad sellest tüdinesid, kasutas leidlikult nende huvi trummi ja pasuna vastu, selleks et mängule anda elavust ja hoogu, ning tõi sisse laulu, mis oli lastele meeldivaks elamuseks;

4) lähtudes laste praktilistest teadmistest oskas loogiliselt pikendada mänguaega metsasõidumängu sissetoomisega;

5) õpetas lapsi vajaduse korral asendama üht eset teisega, aktiveerides sellega laste fantaasiat ja leidlikkust;

6) lõpetas õigel ajal ja loogiliselt mängu ja andis sellele hinnangu.

Kui kasvatajalt küsisin, miks ta lõpuks naeratades ja siiski uurivalt vaatles lapsi, siis ütles ta mulle: «Ma tahtsin laste nägudest näha, kas nad olid mänguga rahul. Ma soovisin, et iga lapsel oleks rõõmus meeleolu ja sellepärast kontrollisin, kas kõik minu hinnangut kuulasid, kas mõne lapse silmis pole ehk näha ükskõiksust.»

«Milline oli laste meeleolu teie arvamuse järgi?» küsisin kasvatajalt.

«Lapsed olid erksad, kõikidel olid lõbusad näod, nad avaldasid oma soove. Arvan, et kollektiivne mäng toob neile tõelist rõõmu.»

Õhtul räägiti emadele riietusruumis palju mängust ja kõigest sellest, mis oli mänguga seotud, nagu trummist, pasunast, kasvataja laulust ja hinnangust.

Järgmisel päeval nägime, et lapsed kasutasid eelmise päeva mängu süžeed individuaalses mängus: käidi korvikestega ringi väikesi kuubikuid korjates, korralikult paigutati nukuvankritesse nukke, küsimustele vastati, et ollakse jalutuskäigul. Kuid osa lastest ometi ei mänginud. Mõned poisid vuristasid ikkagi autodega ühest toanurgast teise ega vastanud küsimustele, kuhu nad sõidavad. Osa lastest tegeles ehitusklotsidega. Jälgi-sime neid. Tavaliselt laoti klotse korratult hunnikusse. See ladumine meenutas meile laste kritseldamisperioodi joonista-misel. Kasvataja lähenes 3-aastasele Jürile ja imetles tema «ehitust». Laps ei osanud ehitusele anda nime. «See on ju tore mägi. Jüri,» ütles kasvataja. «Vaata, seal riiulil on väikesed nukukesed. Võta ka need oma mängu.» Jüri võttis nukud ja vaatles neid, liigutas nukkude jalgu ja käsi. Ettevaatlikult proovis laps nukke mäest üles ja alla kõnnitada, järk-järgult kiiremat tempot kasutades. Varsti oli kuulda Jüri lõbusat kil-kamist. «Küll on sul tublid lapsed, kui kiiresti oskavad nad mäest üles ja alla joosta,» kiitis kasvataja.

Kõrval istuvad lapsed hakkasid Jüri tegevust järele aimama, kasutades nukkude asemel jänkusid.

«Minu jänku jookseb kiiresti-kiiresti,» hõiskas Ljusja. «Minu jänkul on jalg haige,» ütles Marina murelikult.

«Mina olen jänkude arst,» segas ennast kasvataja mängu, «näita, mis jänkul viga on!» Marina ulatas kasvatajale jänku. «Jaa, jänku jalg vajab sidumist.» Kasvataja sidus jänku jala sidemega kinni. «Tead, Marina, mina arvan, et jänku ei tohi praegu joosta ja ronida. Jalg saab kiiremini terveks, kui sa jänese voodisse paned, ja kraadida tuleks teda ka. Kui tal on palavik, siis anna head rohtu.» Kasvataja jälgis jänku voodis-se paigutamist, õpetas last korralikult kasutama voodivarus-tust, andis talle kõlbmatuks muutunud kraadiklaasi. Marina kraadis jänest ja andis talle rohtu. Jüri ja Nataša olid oma mängust juba tüdinenud ja tulid ka oma nukkudele ja jänku-dele arstiabi otsima. Tulid ka teised lapsed — igaüks midagi käes hoides. Tanja ulatas kasvatajale karu. «Mis siis karu-mõmmil viga on?» küsis kasvataja. Tanja räägib väga vähe, meie ei oodanud temalt vastust ja olime üllatatud, kui ta siis-ki, kuigi väga vaikselt, vastas: «Haige.» — «Mis tal valutab?» küsis kasvataja kaastundlikult. Tanja vaikis ja vaatas ootavalt kasvatajale otsa. Kasvataja katsus karu kõhtu, pöö-rates teda nii, et karu häälitsetes. «Karumõmm sõi liiga palju mett, tal on kõht haige. Kas te kõik kuulsite, kuidas ta urises,

kui ma talle kõhule vajutasin?» pöördus ta laste poole. «Karu nutab, tal valutab kõht,» kinnitasid lapsed. «Tanja, anna karule rohtu ja pane talle kõhule midagi sooja. Sa leiad nukukapist ühe väikese sooja tekikese.» Ka Katrin tuli oma nukuga, kuid jättis nuku kasvataja sülle ja jooksis ise ära. Ta tuli aga silmapilkselt tagasi, hoides nina ja ülemise huule vahel pliiatsit. Imestunud vaatasime teda. «Kes ma olen?» küsis Katrin, hoides kramplikult selles ebamugavas ja omapärases asendis pliiatsit. Meie ei osanud endale ette kujutada, mis ühendus võis olla pliiatsi, nina, ülemise huule ja mängu vahel. Lapsed polnud enam huvitatud meie sidemetest, haigetest ega arstist. Kõik vaatlesid Katrinit. Tundsime, et ilus mäng, mis haaras paljusid lapsi, oli meil käest libisemas. «Mina olen doktor Sortšininidze ja teen kohe kõikidele karudele, nukkudele ja lastele süstid,» ütles Katrin rõõmsalt. Dr. Sortšininidze on meie rajooni lastearst ja tal on vurrud. Kõik lapsed meie lasteaias tunnevad teda. Usaldus dr. Sortšininidze vastu oli suurem kui kasvataja vastu. Kasvataja jäi kohe «patsientidest» ilma, lapsed võtsid initsiatiivi enda kätte ja hakkasid iseseisvalt mängima. Nii sai ühest korratult laotud ehitusklotside hunnikust lõpuks laste loovmängu teemal «Lastearst». Ka meie, täiskasvanud, lasksime ennast Katrinil süstida. Kulminatsioonipunktiks oli see, et ka kokatädi ja koristajad tulid kuulsa arsti juurde. Nad avaldasid soovi, et neid ka süstitaks. Lastele pakkus see palju lõbu. «Meie tahame ka terved olla, sellepärast laseme ennast süstida,» selgitas kokatädi. «Kas sa ei karda?» küsis Rein kokatädilt. «Ei karda, see ei ole üldse valus,» vastas kokatädi. «Kui mina väike olin, siis ma nutsin,» jutustas 4-aastane Rein oma «lapsepõlvemälestusi». «Aga nüüd ma küll ei nuta,» uhkustas ta.

Katrin mängis asjalikult: ta liigutused olid kiired, osavalt vajutas ta pliiatsiga süstitavale kohale, olles seda eelnevalt profülaktiliselt vatitükiga puhastanud. Ta rääkis vähe ja tegutses kiiresti. Mängu lõpetas kasvataja nii: «Lapsed, kas kõik käisid arsti juures? Kas kõik on süstitud?» Lapsed vastasid jaatavalt. «Nüüd oleme kõik terved. Süstid tehakse selleks, et lapsed ei haigestuks. Terved lapsed on alati rõõmsad ja lõbusad nagu teiegi. Nüüd paneme oma asjad korralikult kohtadele ja läheme jalutama. Vihm on lakanud ja päike kutsub meid õue. Vaadake, kuidas ta särab!»

Selle mängu analüüsimine selgitas meile järgmist:

1) Metsasõidu mäng oli andnud lastele muljeid: oli näha

marjakorjajaid, pillimehi, lapsed oskasid sellest rääkida, mida nad kujutavad, oskasid anda oma mängule sisu. Nukuemad ei toppinud enam kaheksat nukku ühte vankrisse, vaid kasutasid sõidukit otstarbekalt.

2) Meie arvates juhtis kasvataja õigesti Jüri mängu ehitusklotsidega. Kui laps ei osanud anda sisu klotsidega tegutsemisele, ladus neid mehaaniliselt hunnikusse, andis kasvataja talle mänguidee. Selle tagajärjel tegutses laps juba mõttega ja loogiliselt. Mängu sisu ei võinud talle võõras olla, sest ka lasteaias on mägi, mida mööda Jüri ja teised lapsed rõõmuga üles ja alla jooksevad. Leidsime, et kasvataja oma suunamisega aktiveeris laste passiivseid kogemusi ja teadmisi.

3) Jüri mäng haaras ka teisi lapsi, sest ka nendele oli mäest üles-alla jooksmine tuntud elamuseks. Marina tõi ise mängu jänku haiguse. Mäng elustas laste fantaasiat. Seda võime lugeda positiivseks tulemuseks.

4) Arvestades laste püsimatust oli õige, et kasvataja arendas mängu edasi, kasutades jänku haigust uue variandina mängu jätkamiseks. Kasvataja tegutsemine arstina äratas Katrinis assotsiatsioone talle juba tuntud arstist. Katrinis tekkis soov olla ise arst ja nimelt talle eriti hästi tuntud arst. Väliselt erines see arst tavalistest lastele tuntud nägudest just vurrude poolest. Väline kuju on lapsele väga tähtis ja meelde jääv. Sellepärast kombineeriski Katrin endale vurrud. Ka teistele lastele piisas nendest pliiatsi-vurrudest selleks, et vurrukandjas näha suuremat autoriteeti arstiteaduse alal kui kasvatajas. Mis sellest, et mängus oli sama pliiats hiljem vurrude asemel süstlaks. See ei takistanud lapsi hoogsalt mängimast ega vähendanud ka Katrini mänguindu.

Muret tekitasid veel autodega sihitult ringisõitjad. Jõudsime arusaamisele, et niisugune sihitu edasi-tagasi sõitmine oli tingitud sellest, et lastel puudusid teadmised, milleks autosid tegelikus elus kasutatakse. Nad teadsid ainult, et autod sõidavad. Siin oli vaja laste tähelepanu juhtida transpordile.

Jalutuskäikudel avanes selleks alati palju võimalusi. Lapsed tutvusid veoautode koormatega, õppisid nägema, et ühed autod vedasid puid, teised heina, kolmandad piimanõusid jne. Sellekohased korduvad vaatlused ei kajastunud kohe mängus, kuid nüüd oli kasvatajal võimalus lastele meelde tuletada, mida autodega veeti. Ta soovitas kasutada mänguks kuubikuid, niidirulle jms. Varsti oskasid lapsed juba meie küsimustele vastata, mida nad veavad ja kuhu nad sõidavad. 5-aastane Ser-

joža, kes suurele lennukile ladus ühekujulisi kuubikuid, teatas meile väga tähtsalt, et need kuubikud on suitsukarbid. Ta viivat need Moskvasse onu Vanjale kingituseks. Lapsed nägid, et autodega veetakse vahel ka lehmi. Nad küsisid, kuhu loomi viiakse. Vastasime neile, et lehmad viiakse loomaarsti juurde, kuigi teadsime, et tee viib neid lihakombinaati. Pärast seda, kui lapsed nägid jõe ääres jalutades laevu ja kasvataja nendega sellest vestles, ootasime, et lapsed laevasõitu ka oma mängus kajastaksid. Kuid lapsed tulid sellele mõttele alles siis, kui nad nägid, kuidas vanem rühm laeva ehitas. Vanema rühma laste ehitamisoskus aitas üldse väga palju kaasa noorema rühma laste tehnilistele teadmistele ja ehitamisoskusele. Nüüd ehitas nooremast rühmast grupp lapsi laeva. Kui laev valmis sai, tulid ka teised lapsed seda vaatama. «Ilusa laeva ehitasite,» ütles kasvataja. «Kuhu te siis sõidate?» Keegi ei vasta. «Tuletage meelde, kus me eile jalutuskäigul ilusat punase vöödiga laeva nägime?» küsis kasvataja. «Jõel,» kinnitas Vova. «Mina nägin laeva merel, kui ma emaga rannas käisin,» jutustas Väino. «Jah, jõel ja merel sõidavad laevad. Kuhu teie sõitma lähete, jõele või merele?» küsis kasvataja. Soovid olid mitmesugused. Kasvataja tegi ettepaneku sõita jõge mööda merele. Lapsed olid nõus. Kõik astusid laeva, välja arvatud üks väike rühm tüdrukuid, kes suure huviga jälgis, mis toimub. «Ma sooviksin ka kaasa sõita,» ütles kasvataja, «ja siin on veel mõned sõitjad, kes vist ei julge ilma loata laeva astuda. Võtke meid, palun, kaasa!» Lastel on alati väga hea meel, kui kasvataja nende mängu tõsiselt suhtub. Abivalmis käekesed ulatati kasvatajale, kui ta nagu nõutult siit ja sealt püüdis laeva astuda, nagu kardaks ta jalgu märjaks teha. Ka tüdrukud aidati koos nukkude ja karudega laeva. Sirje ja Lea matkisid kasvatajat ja püüdsid laeva äärest pika sammuga üle astuda. Nad kiljatasid lõbust, kui «mängult» kogemata vette astusid. Nende kingad pandi laeva äärelle kuivama.

Meie lapsehoidja, kes saalis laste voodipesu korrastas, oli laste mängust nii haaratud, et ta tasakesi omaette laulma hakkas. Lapsed jäid kuulama. «Laulge veel, tädi Leeni!» Meie tädi Leenil on hea muusikaline kuulmine ja rütmitunne. On nauding teda kuulata. Laulu «Kiigu, mu paadike» rütm inspireeris lapsi kehaga laeva kiikumist matkima. Ka minul tuli soov kaasa mängida. Lahkusin hetkeks laste juurest. Tagasi tulnud, küsisin: «Tädi Leeni, kus meie lapsed on? Toas neid ei ole, õues ka mitte. On aeg lõunale minna.» Tegin, nagu ei

kuuleks ma kelmikat kihistamist laevast. «Oh, meie lapsed sõitsid laevaga kaugele merele.» — «Ega nad ometi üksinda läinud?» hüüdsin kokkunult. «Ei, ei,» rahustas mind tädi Leeni, «meil on head lapsed, ilma kasvatajata ei lähe nad kuhugi.» (Laevas ei paista kihistamisel lõppu olevat.) «Ma vaatan kord, kui kaugel nad on,» otsustasin mina. «Ei, palja silmaga ei näe midagi,» kurvastasin. «Binokliga vaadatakse kaugele,» õpetas mind tädi Leeni. Matkisin kätega binokliga vaatamist. Nägin, kuidas kõik lapsed hakkasid ka matkima binokliga vaatamist. «Mina näen tädi Leenit, mina ka, mina ka!» hõiskasid nad. «Ei tea, kas need ongi meie lapsed, kes seal laevas nii lõbusate nägudega istuvad,» kahtlesin mina. «Vaadake ka teie!» pöördusin lapsehoidja poole. Ka tema vaatas binokliga ja hakkas lastele lehvutama. Lapsed lehvitasid meile vastu. «Need on meie lapsed: Jüri, Toivo, Nataša, Larissa,» ütles hoidja rõõmsa häälega. «Nad on väga kaugel ja kindlasti ei kuule, et meie neid lõunale kutsume,» lisas ta juurde. «Kohe räägime laevaga raadio kaudu.» Astusin valjuhääldaja juurde, keerasin nupust ja ütlesin: «Pärnu Linna 3. Lasteaed palub laeva kohe koju pöörduda.» Kasvataja laeval vastas, samuti väga ametlikult: «Kuulsime Pärnu Linna 3. Lasteaia kutset. Tuleme.» Lapsed kordasid rõõmuga: «Tuleme, tuleme!» Varsti hüppasid nad üle laeva ääre. Võtsime lapsed nii vastu, nagu oleksid nad tegelikult meresõidult lasteaeda saabunud. Jüsisime, kas neil külm ei olnud. Leidsime, et tuul on nende juukseid sasinud, päike nende näokesi pruunistanud. Aitasime mänguasju kohale paigutada, sest lapsed kiirustasid lõunasöögile: merel tuleb hea söögiisu.

Analüüsid seda mängu leidsime, et saavutati järgmist:

- 1) Süvendati teadmisi, et laev sõidab merel ja jõel.
- 2) Laevaga võib kaugele sõita. Mõiste «kauge» oli lahendatud nii: palja silmaga ei näe, tavalist häält ei kuule, binokliga aga näeb kaugele, raadio kaudu võib kaugele rääkida ja kuulda.
- 3) Lapsed tutvusid mõistetega «binokkel», «raadio».
- 4) Laeva kiikumist andis hästi edasi improviseeritud laul. See lõi lastes illusiooni laevasõidu meeldivusest.
- 5) Rõõmu pakkus lastele ka koristaja ja juhataja kahekõne.
- 6) Merel on tuul. Tuul sasib laste juukseid. Päike pruunistab põski. Merel võib ka jahe olla. Vesi on märg.
- 7) Mängis terve rühm. Mängu kestvus koos laeva ehitamise-ga oli 28 minutit.

Järgmisel päikesepaistelisel päeval võisime näha, et lapsed kasutasid õuealal asuvat suurt mängulaeva eelmise mängu kordamiseks. Kasvataja asetaski laeva niidipoolist valmistatud binokli. «Mängime jälle nii, et teie meid ei näe ja pärast räägite raadioga,» palusid Rein ja Toivo. «Ehitame laevale ka raadio, siis laevamehed võivad vastata,» tegi kasvataja ettepaneku. Laeva asetati kast. Niidipoolid olid nuppudeks. «Kuhu te siis täna sõidate?» küsisin lastelt. «Ikka kaugemale,» vastasid lapsed tähtsalt. «Moskvasse,» ütles Serjoža. Seekord mängis kaasa muusikaline kasvataja. Lapsed hoiatasid teda, et ta vette ei astuks. Laeval laulis kasvataja lastega. Seekord ei mänginud lapsed nii kaua. 6 minuti pärast hakkas osa lapsi laevast väljuma. «Mängime nüüd, et oleme metsas,» tegi Liida ettepaneku. Kuidas nüüd mängu edasi arendada? Olukord oli järgmine: lapsed alustasid iseseisvalt laevasõidu-mängu, sihiks oli neil Moskva, mis oli seotud mõistega «kaugel». Äkki tuli soov mängida metsas viibimist. Initsiatiivist ei olnud puudust. Kuidas tuua sisse uus variant nii, et võiks ära kasutada juba olemasolevaid faktoreid, baseeruda laste kavatsusele ja aidata neid nii, et mäng jääks tervikuks? «Jah, siin on ilus mets, suurte kuuskedega. Väljume laevast ja puhkame,» nõustus kasvataja. «Peeter, vaata sina binokliga, kas Moskva juba paistab?» Peeter vaatab ringi. «Ma ei näe,» ütles ta. «Aga mina näen vanaema!» hõiskas Serjoža, kelle vanaema elab Moskvast. «Jookske nüüd kõik metsas ringi, aga kui Serjoža vilet annab, siis tulge kõik laeva tagasi. Vaadake, et keegi maha ei jää. Serjoža vanaema ootab meid Moskvast,» leidis kasvataja väljapääsu olukorrast. Lapsed tuletasid meelde eelnevat metsasõidu-mängu. Nad korjasid oksakesi ja lilli. Serjoža sai kasvatajalt vile. Tema signaali peale jooksid kõik lapsed laeva. Varsti väljuti laevast ja sõideti bussiga Serjoža vanaema juurde. Bussiks oli tasakaalupink ja selle pikendamiseks lisatud aiapingid. Serjoža vanaema mängis minna. Metsas korjatud lilled eest ma tänasin, kuigi lapsed ei tulnud selle peale, et need oleksid võinud «vanaemale» kingituseks olla, kuid oli ainult vaja tänada nende eest, kui neid mulle kohe rõõmuga ulatati. «Vanaema» kostitas lapsi «kompvekkidega» — puulehtedesse keeratud pulgakestega. Varsti sõideti bussiga laeva juurde tagasi. Tagasisõidul kutsus kasvataja raadio kaudu välja lasteaiatähted, et varsti saabutakse Pärnu. Lasteaed vastas, et kõik tädid ootavad lapsi. «Tuleme, tuleme!» hüüdsid lapsed järgimööda kasti juures nuppe keerates.

Ilmnes, et lapsed olid haaratud eelmisest laevasõidumängust. Kasvataja lahendas osavalt ülemineku ühelt mängult teisele, silmas pidades laste loovat initsiatiivi.

Liivakastis mängimiseks oleme andnud lastele plastiliinist ja savist voolitud esemeid. Osutus, et selleks on plastiliinist kujud otstarbekohasemad ja värvi poolest ilusamad. Lastel on võimalus pehmest plastiliinist kuju muuta: seisvast mehikesest teha istuva, muuta käte ja jalgade asendit vms.

Lapsed ehtasid liivast koopakujulise majakese. «Kes siin majakeses võiks elada?» küsis kasvataja. Vastused ei järgne tavaliselt kunagi korraga, nii ka sel korral. «Kes elas selles muinasjutumajakeses jutus, mida eile kuulsite?» esitas kasvataja suunava küsimuse. «Kukk, konn, hiir, rebane,» vastasid lapsed läbisegi. «Vaadake, mis siin kastis on!» Kastis olid mitmesugused vanemate laste poolt talve jooksul voolitud kujud. Need voolingud inspireerisid lapsi ka edaspidisteks mängudeks liivakastis. Varsti sõitsid liivamägedest alla suusatajad, mööda siledaid teid liikusid autod, puulõhkujad töötasid plastiliinist metsas jne. Mäng liivakastis selliste mänguasjadega kujunes alati süžeeliseks. Soodustavaks asjaoluks oli ka see, et noorema rühma lapsed nägid vanema rühma laste liivaehitusi, sest vanema ja noorema rühma liivakastid asuvad kõrvuti.

Kui mängu illustreerimiseks puudusid kujud või need ei sobinud formaadilt juba olemasolevate ehitustega, voolis kasvataja kiiresti ise sobiva lihtsa kuju.

Rein teatas, et tal on liivast koerakuut valmis ehitatud ja soovis koera. Olemasolev plastiliinist koer oli aga liiga suur võrreldes kuudiga. Kasvataja voolis talle väiksema koera. «Suures kuudis elab suur koer, väikeses kuudis elab väike koer,» ütles kasvataja. Natukese aja pärast tuli Rein suurele koerale järele. «Mul on kaks kuuti. Väikeses kuudis elab väike koer, aga suures ei ole kedagi.» — «Vaatame, kas see suur koer mahub uude kuuti,» ütles kasvataja väga huvitatult. Selgus, et kuudi avaus oli siiski veel väike, kuigi kuut oma suuruselt oli koerale sobiv. Kasvataja näitas, kuidas ehitust ettevaatlikult nii õõnestada, et koer sinna sisse mahuks. Niipea, kui koera pea kuudist välja paistis, tegi Rein «auh, auh» ja kasvataja põgenes ehmunult. «Sul on hea valvur; aga nii tige koer peab keti otsas olema,» sõnas kasvataja ja näitas, kuidas plastiliinist rõngastest ketti teha. Töö lõpetas Rein ise, val-

mistas ühe keti ka väiksemale koerale ja mängis kaua oma koertega. Ta laskis neid vastamisi haukuda, vabastas neid ketist ja pani jälle ketti.

Rõõmu teeb meile see, et lapsed on hakanud vastama meie küsimustele, mis puutuvad nende mängu. Kogemused on näidanud, et lapsed, eriti nooremas rühmas õppeaasta algul, ei vasta alati. Oleme püüdnud analüüsida, miks see nii on. Meie arvates on põhjused mitmesugused. Ühed lapsed ei tea, kuhu nad «mängult» lähevad, mida selle või teise asjaga teha. Nad ei oska sellepärast ka vastata. Teised lapsed teavad, mida nad kavatsevad, kuid ei oska sõnastada, mida nad on mõelnud. Mõned lapsed suudavad oma mõtteid avaldada, kuid häbenevad seda teha. Vahel tuleb küsimus neile liiga ootamatult. Kõige olulisemaks põhjuseks loeme seda, et kasvataja ja laste vahel on liiga suur distants. Lapsed on harjunud nägema kasvatajais sageli vaid isikuid, kes neid õpetavad ja juhendavad, mitte aga mängukaaslast. Laps on kuulnud nii kasvatajatelt kui juhatajalt korralekutsumiseks samu lauseid: «Kuhu sa lähed? Kuhu sa selle viid?» Samu küsimusi esitatakse talle ka vahel loovmängu ajal, veidi teisiti sõnastatult, teise sihiga ja teise intonatsiooniga. Viimast aga lapsed ei märka. Nad hakkasid alles siis meie küsimustele mängu kohta usaldavalt ja emotsionaalselt vastama, kui me nendega kaasa mängisime, neid toetasime mängu läbiviimise juures, andsime mänguks huvitavaid, täiendavaid vahendeid, püüdsime naljatades ja lastega lauldes mängu veel huvitamaks teha. Pärast niisuguseid mängu tundsimise, et meil oli tekkinud hea kontakt lastega, olime lastele lähedasemaks muutunud. Lapsed ei vaata meile enam ükskõikselt otsa vaid naeratavad, eriti peale hästi õnnestunud lõbusat mängu. Nad avaldavad meile oma soove, sest meil on ühised huvid: oleme ju mängukaaslaste ja seltsimehed.

Palju peamurdmist, palju pettumusi ja lõpuks ka rõõmu tõi meile lauapealse ehitusmaterjali sisselülitamine loovmängu.

Mäng lauapealse ehitusmaterjaliga toimus rühmatoas. Kasvataja jagas igale lauale ehitusmaterjali. Uutele ja noorematele lastele andis ta ühekujulised ehitusklotsid, vanematele ja enam arenenud lastele mitmekujulist ehitusmaterjali. Kõik lapsed tegutsesid. Väikesed ladusid ehitusmaterjali nii, nagu nad seda heaks arvasid, ja tundsid rõõmu ilusate värviliste ja siledate klotsidega tegutsemisest. Vanemaid inspireerisid klotside mitmesugused kujud fantastiliste hoonete ehitamiseks. Ehitati ka laevu ja tanke. Kolmnurksetest klotsidest, mis ei

leidnud kasutamist ja jäid ülealuselt lauale, õpetas kasvataja laevale purje ehitamist. Väikestele, kes olid juba küllalt tutvunud klotsidega, ehtas kasvataja nukutooli, voodi, laua. Mängu elustamiseks andis ta lastele väikesi nukukesi, pisikesi laudlinu ja voodivarustuse. Lapsed mängisid iseseisvalt edasi. Need lapsed, kes olid juba liivaga mängimise juures harjunud tarvitama täiendavaid atribuute, palusid kasvatajat anda laevale madruseid, paviljonidesse inimesi jne., mille tõttu mäng muutus sisukamaks ja mitmekesisemaks.

Mäng kestis 13 minutit. Kõik lapsed tegelesid innuga. Distipliin oli hea, sest lapsed olid mängust huvitatud. Paistis, et võiksime rahul olla. Siis aga tekkis küsimus, kas see on õige, et lapsed ei saanud ise võtta vajalikke mänguasju, kas see on õige, kui nad kõike peavad küsima.

Otsustasime edaspidi väikeseformaadilised mänguasjad asetada lastele kättesaadavale kohale. Mänguasjade asetuse oli uus, lastele meeldis, et nii palju väikesi asju oli koos ja nad võisid neid ise võtta. Vaatamata sellele, et ehitusmaterjal oli laudadele asetatud, ei ehitanud lapsed. Nad võtsid üksikuid asju, mängisid natuke — ja olid jälle tegevusetu. Ehitusklotsid jäid kasutamata ka siis, kui kasvataja püüdis laste tähelepanu juhtida ehitusmaterjalile küsimusega, mida võiks ehitada seoses väikese nukuga, linnuga jne.

Meie pettumus oli suur, sest eelmine mäng oli palju parem.

Arvasime, et lapsi saaks inspireerida uusi mänguasju eesid kasutama, kui me juba neile tuntud mänguasjadele lisame juurde uusi, äsja ostetuid. Lapsed juba oskasid ehitusmaterjalist ehitada korralikku teed ja garaaži. Ostsime uued väikesed autod, et mäng jätkuks pärast ehitamist. Kuid niipea, kui uued autod ilmusid, ei olnud enam ehitamisest juttu. Autosid oli 8, lapsi 25, ja kõik tahtsid endale autot, ainult autot. Keegi ei ehitanud, lapsed tõusid toolidelt, kõik jooksid autode juurde, tekkis lugematuid konflikte. Üldine rahutus võttis maad. Püüdsime sellest olukorrast väljapääsu leida. «Need lapsed, kes tahavad autoga mängida, ehitavad garaaži ja pika sileda tee, et autoga saaks sõita ja ta garaaži paigutada,» ütles kasvataja.

Krips-krips oli igal lapsel ees klotsihunnik, mida nimetati garaažiks, vaatamata sellele, et lapsed oskasid garaaži ehitada. Ja nõudmine autode järele aina kasvas.

Kuidagi lõpetasime mängu, kuid keegi meist ei jäänud sellega rahule.

Kui järgmisel päeval vanema rühma kasvatajale jutustasime oma äpardusest loovmängu juhtimisel, arvas ta, et lähtudes laste psühholoogia seaduspärasusest oli kõik nii, nagu see pidigi olema. Lapsed nägid mitmesuguseid uusi väikeseformaadilisi autosid (taksoautod, bensiiniautod, isekallutajad ja veoautod). Need olid väliselt ilusad. On loomulik, et laste peahuvi pöördus autodele. Igaüks tahtis autot käes hoida, vaadelda, puudutada rattaid ja rooli, autot sõidutada ja jälgida, kuidas see kiiresti liigub. Loomulik on seegi, et tuttavad klotsid ja nendega tegelemine jäid tagaplaanile. Teede ja garaazide ehitamise ettepanek oli pealesurumine, nagu selle kohta noorema rühma kasvataja isegi ütles. Ei oleks tohtinud taotleda süžeelist mängu sel korral, kui oli näha, et lapsed olid parajasti huvitatud uutest mänguasjadest.

Lahendada tuli nüüd uute mänguasjade jagamise küsimus. Üldine mänguasjade tarvitamise reegel on meie lasteaias selline: mänguasjad on riivilil, lapsed võtavad neid sealt luba küsimata. Kui tekivad konfliktid, lahendab kasvataja need oma äranägemise järgi, tavaliselt väiksemate ja vähem arenenud laste kasuks, et neil võimaldada sagedamini ja paremini tutvuda uute mänguasjadega. Kuna kolmeaastased lapsed kasutavad mänguasju lühiajaliselt, saavad suuremad nendega niikuinii pikemat aega mängida. Meie ei leia, et see oleks ülekohus, kui suurem laps peab mõneks ajaks edasi lükkama oma kavatsuse teise, väiksema lapse pärast. Kuid rangeks ja kõikumatuks nõudeks on, et mängivalt lapselt ei tohi mänguasju vägivaldselt ära võtta. Oleme korraldanud mängutingimused nii, et kõik lapsed saaksid päeva jooksul mängida uute mänguasjadega.

Loovmängu organiseerimisel peab arvestama ruumi ja selle sisustust. Lauapealne materjal nõuab laua juures tegutsemist, seepärast tuleb laudadele asetada kõik, mis on mänguks vajalik, ja mänguasjad, mida lapsed veel soovivad, annab kasvataja hiljem ise juurde. Mäng peab toimuma rahulikus atmosfääris.

Loovmängu organiseerimist laua juures katsetas kasvataja veel kolmandat korda.

Pärast jalutuskäiku jõe äärde, kus vaadeldi laevu, õngitsejaid ja laia maanteed jõekaldal, aetas kasvataja enne laste tulekut laudadele ehitusmaterjali ja vastavalt ehitusmaterjali suurusele väikesemõõdulisi esemeid: ühele lauale kalakesed ja pardid, teisele autod, kolmandale väikesed nukud, neljandale

kanakesed, viiendale ainult ehitusklotside komplektid. Viimati nimetatud laua ümber istusid 4—5-aastased lapsed, kes olid hästi arenenud. Soovisime, et need lapsed ise oma ehitustele leiaksid vajalikud esemed. Väiksemaid püüdsime kaudselt mänguasjade ja ehitusklotside kaudu suunata mängima süžee- list mängu. Tehnilised oskused ehitamiseks olid lastel juba eelmistest mängudest olemas.

Kui lapsed istusid laudade ümber, ütles kasvataja:

«Lapsed, laudadel on klotsid ja mänguasjad. Mõelge nüüd kõik, mida võib nende asjadega mängida. Kui ehitus on valmis, mõelge järele, mida te veel vajate, kas inimesi, loomi või puid, et mäng oleks huvitav.»

Põnevusega jälgisime, kuidas lapsed mängima hakkasid. Kui meie lastelt individuaalselt ja tasakesi küsisime, mida nad mängivad, oli kõikidel teema teada. Teemad olid seotud eelmiste vaatlustega. Väga arglikke ja alles hiljuti tulnud kolmeaastasi lapsi meie ei küsitlenud, ainult naeratasime neile julgustavalt ja heakskiitvalt, sest tegelesid ju eranditult kõik. Väike Ljuda, kellel olid tillukesed nukud laual, ehitas neljast klotsist vanni ja asetaski sinna oma nuku. Larissa tegi samasuguse ehituse ja pani ka nuku sisse. Eerika tegi selle ehituse nukule ümber. Larissa ja Ljuda teatasid küsimata, et nad vanitavad nukke. Eerika aga kopeeris meie arvates teisi, sest ta ei osanud anda mängule seletust. «Mis te vajate selleks, et teie lapsed saaksid hästi puhtaks?» küsis kasvataja. Lapsed ei osanud vastata. «Seepi on vaja,» õpetas kasvataja ja andis lastele tükikese plastiliini. «Ja nukkude kuivatamiseks on siin käterätikud.» Käterätikuiks oli tükkideks lõigatud marliside. Lapsed mängisid innukalt edasi, kasutades õigesti antud esemeid. Mängis ka Eerika, energiliselt nuku pead marliribaga kuivatades ja kaua nuku jalgu küürides. Gena, Serjoža ja Harri tegid aia ja asetaski sinna kanakesi. «Küll on kanadel hea elada nii suures aias,» imetles kasvataja. «Mida nad söövad?» — «Teri, saia ja kanasööki,» vastas Gena, kellel olid kodus kanad. «Pange nüüd siia nõusse kanadele toitu,» ütles kasvataja ja ulatas igale lapsele tillukese kausikese ja väikesi plastiliinitükke.

Lual, kus lebasid kalad, ehitati jõge. Sinna asetati kalu ja ujutati neid. «Õnge soovin,» ütles Jüri. Kasvataja andis Jürile plastiliini ja Jüri voolis kepikese. Sellele sidus kasvataja niidi otsa. Nüüd aga soovis Jüri meest, kes õngitseb. Ka see soov täideti. Jüri kinnitas õnge mehekuju käe külge, painutas selle

kätt ja nüüd läks õngitsemine lahti. Ka teised lapsed selle laua ümber soovisid samu atribuute.

Mäng autodega toimus rahulikult. Autod väljusid garaazist ja sõitsid mööda laia maanteed, vuristasid, andsid signaali.

Sellel laual, kus leidusid ainult ehitusklotsid, kerkisid toredad paviljonid, laevad, tankid. Paviljone vaatlesid inimesed, kõndisid sammaste vahel, ronisid kõrgemale. Siin oli peaarhitektiks Marina, kes oli suvel emaga käinud põllumajandusnäitusel. Torni tippu kõrvale asetas Ljusja madruse. «Madrus vaatab,» seletas ta meile. «Madrus vaatab vist kaugele, kas on laevu näha,» täiendas kasvataja lapse ütlust.

Selle mänguga olime rahul. Lastele andis kasvataja hinnangu: «Lapsed, täna mängisite vaikselt, sõbralikult. Kõikidei olid toredad mängud. Teinekord mängite veel. Ja nüüd paneme kõik asjad oma kohale: enne mänguasjad, pärast ehitusklotsid.» Kasvataja õpetas ehitusmaterjali õigesti kastidesse asetama. Õhtul mängisid lapsed saalis põrandal suuruselt keskmise ehitusmaterjaliga ja vastava suurusega süžeeiliste esemetega. Nad võtsid neid ise ja tarvitasid õigesti.

Suuremõõtmeline ehitusmaterjali komplekt on laotud saali ühte nurka. Lapsed ei saa ilma kasvataja abita ülemisi klotse alla tõsta, sest klotsid on kõrgele laotud. Üldiselt tekitab ka madalamale asetatud ehitusmaterjali allatõstmine väga suurt kolinat. Ka ei ole lastel ülevaadet ehitusmaterjali eri liikidest, sest põrandale tõstetult on need kõik segamini. Nii ei oska lapsed neid ka tarvitada. Siin olid meie ülesanded järgmised:

- 1) asetada mängu eel ehitusmaterjal lastele kättesaadavalt ja ülevaatlikult;
- 2) tutvustada lapsi klotside liikidega;
- 3) õpetada neid liike otstarbekohaselt kasutama.

Toimisime järgmiselt. Lapsed tulid ruumi, kus ehitusmaterjal oli liikide järgi jaotatud. Iga korralikult laotud hunniku vahele oli jäetud suur vahemaa. Kasvataja palus lapsi istuda ja ütles: «Vaadake, lapsed, meil on siin palju klotse. Nad ei ole kõik ühesugused. Ühed on väiksemad, teised suuremad, mõned on lühikesed, aga need siin on pikad ja kaunivärvilised: roosad, kollased, rohelised. Kõigi nendega võib mängida ja neist saab ehitada igasuguseid asju. Vaadake siia!» Kasvataja pani ühe klotsi serviti püsti, teise põrandale maha. «Mis see on?» Lapsed: «Pink.» — «Õige. Ja nüüd näitan teile, kuidas ehitada voodit.» Ta pani kaks klotsi pikuti maha ja kaks serviti püsti. «Aga laua teeme nii: väiksed postid paneme jalgadeks ja peale kaks klotsi plaadiks. Nendest lühikestest kandilistest

teeme trepi.» Kasvataja näitas jälle ette. «Trepist üles ja alla võivad käia nukud.» — «Karud ja jänkud ka,» arvas Serjoža. «Neist pikkadest roosadest ehitame pika tee.» Kasvataja näitab: «Pikkadest postidest võib teha värava.» Niipea kui kasvataja oli lõpetanud, olid lapsed nagu mesilased ehitusmaterjali juures. Kohe: algas elav, energiline tegutsemine. Juba valmis-ehitatud esemete peale asetati laudlinad, voodipesu, vaibad, nukuserviisid, karud, jänkud. Keedeti, söödeti nukke, loomi. Karud ja jänesed käisid trepist üles ja alla. Teed pikendati pikkade kollaste klotsidega ja äärestati samasugustega; siis püstitati väravad tee juurde ja igasuguseid autosid liikus mööda teed. Kõik tahtsid mängida, ehitada ja kõik said suurepäraselt iseseisvalt hakkama. Ei mänginud vaid kaks last: meie rühma kõige vähem arenenud laps Serjoža ja meie kõige aktiivsem — Katrin. Serjoža käis mängijate keskel ringi ja vaatles. Ta ei seganud kedagi ega pakkunud ennast mängu, ei lõhkunud teiste ehitusi. Ta vaid vaatles, kükitas seal maha, kus ta midagi eriti huvitavat nägi, muigas omaette. Meie ei seganud teda vaatlemisel ega esitanud talle küsimusi. Aga Katrinilt, meie kõige targemalt lapselt, küsime, miks ta ei mängi, sest tema näoilme väljendas kõike muud peale rahulolu. Katrin rääkis meile, et ta tahab kino ehitada, aga ei oska. «Ehitame koos, Katrin, Vaata, siia teeme ekraani, kus filmi näidatakse, ja siia ehitame saali, kus inimesed istuvad ja filmi vaatavad. Nendest väikestest klotsidest tee nüüd istekohad kinoküllastajaile.» Katrin oli õnnelik ja tegeles kogu aeg püsiva huviga.

Aga ehitustel on vähe väärtust, kui lapsed ei saa neis tegutseda. Õnneks olid meil pikad paberilindid, millele olid trükitud «Punamütsikese» illustratsioonid. Pildinäitamiseks tõmbas Katrin linti ikka ühe pildi võrra lühemaks läbi õõnsa klotsi, mis oli ekraani lae kaunistamiseks sinna pandud.

Vaatasime kella. Intensiivne, elav, tegevusrikas mäng kestis sama põnevusega terve tund aega. Loendasime lapsi, kes olid ühinenud mängurühmadeks: mängukollektiivid olid kolme-, nelja-, seitsme- ja üheksaliikmelised. Saabus aeg mängu lõpeta. Andsime Katrinile nõu kutsuda lapsed kinno «Punamütsikest» vaatama. Peale kinoetendust saabus sobiv moment mängu lõpetamiseks kojuminekuga.

Alati ei kulgenud mängud ilma konfliktideta, vahel tuli ka pisaraid kuivatada. Konfliktide lahendamine on üks raskemaid osi mängu juhtimisel. Näiteks ei alustanud Peeter mängu ku-

nagi iseseisvalt, vaid armastas enamasti mõne lapse mänguga ühineda. Mitte alati ei võetud teda lahkesti vastu. Larissa mängis oma nukkudega üksinda. Ta eraldas oma «korterit» kastidega ja nautis nende taga «emarõõmusid». Peeter tuli ka sinna ja võttis endastmõistetavalt ühe nuku sülle, et teda kii- gutada. Larissa näitas oma «emaõigusi» ja haaras nukust kinni, ka Peeter ei mõtelnud sellest lahti lasta. Järgnesid nutt ja appihüüded. Antud juhul oli konflikti lahendus küllaltki keeruline. Tuli võimaldada Larissal soovikohaselt mängida, aga ka Peeter tuli lülitada mängu nii, et mõlemad oleksid rahul. Pidasime nõu. Peeter ju ei rikkunud korda. Ta ei viinud Larissa nukku ära, ainult hoidis seda süles. Ei olnud põhjust teda eemaldada. Kasvataja katsetas diplomaatilise käiguga: «Mina kuulsin, et siin nukud nutavad. Ega nad rielnud oma- vahel? Larissa ja Peeter, rääkige oma lastele, et lasteaias on kõik sõbralikud, nukud ka.»

«Nad on veel väikesed, nad ei tea seda veel,» vastas Peeter samuti diplomaatiliselt. «Peeter segab minu mängu,» ütles Larissa kategooriliselt. «Mina aga tahan Larissaga mängida,» nuttis Peeter. «Kes sa tahad olla Larissa mängus?» küsis kasvataja. «Isa tahan olla,» vastas Peeter. «Too lastele siis poest piima ja saia,» ütles Larissa pahaselt, «lapsed nutavad kogu aeg. Isad alati toovad lastele süüa, kui emad ei saa ära minna.» — «Sõida, Peeter, autoga kiiresti ärisse ja too kõik, mis söögiks vaja läheb,» ütles kasvataja. Niidipoolid olid piimapudeliteks, arbuusiks roosa puukera, saiaks ja küpsisteks vastavad voolitud saviasjad. Veel kaua kestis sõbralik mäng perekondlikus õhkkonnas. Peeter ja Larissa soovisid isegi jalutuskäigul paaris käia ja ajasid tänaval nii palju juttu, et tuli neid veidi pidurdada.

Nägime, et lapsed hakkasid mängides kasutama ehitusmaterjali. Laste mäng muutus mitmekesisemaks. Ergutavalt mõjusid noorema rühma lastele vanema rühma laste ehitused, mis olid jäetud saali nooremale rühmale vaatlemiseks.

Kõige suuremat rahuldust ja lõbu pakub lastele see, kui nad on kollektiivselt midagi ehitanud ja kui seda ehitust saab kasutada tegutsemiseks. Näiteks on tore ehitada laev, selles istuda, laulda ja naerda; katta laud linakesega ja serviisiga ning siis koos sõpradega ning nukkudega selle ümber pidutseda; ehitada tiik, tiigist õngitseda kalu; küpsetada liivast kooke, need viia sünnipäevalauale, pakkuda kasvatajale; ehitada kuut koerale või jänesele, nendega mängida ja neid süüa.

Arendavalt mõjus laste mängule muinasjuttude lugemine. Enne kojuminekut jäävad tavaliselt mänguruumi mõned lapsed. Noorema ja vanema rühma lapsed mängivad koos. Vahelduseks loovmängule kasutame sageli juttude ettelugemist. Kui lapsed palusid neli õhtut järjest «Punamütsikest» lugeda, otsustas kasvataja laste huvi selle muinasjutu vastu ära kasutada, selleks et neid õpetada kujutama mängus mitte ainult nähtut, vaid ka kuuldot. «Lapsed, meie võime ise olla Punamütsike, hunt ja vanaema. Kes olid veel selles jutus?»

«Puuraiujad, ema, korvike, lilled,» vastasid lapsed. Kasvataja arvas, et tal tuleb määrata lastele osad, kuid lapsed soovisid seda ise teha. Punamütsikesele seoti pähe punane rätik, vanaema sai ette klaasideta prillid, leiti ka korvike. Lapsed puistasid põrandale paberlilli Punamütsikesele korjata. Siin avaldasid eriti vanema rühma lapsed oma initsiatiivi. Punamütsikeseks ja hundiks olid noorema rühma, emaks ja puuraiujaiks vanema rühma lapsed. Teised olid pealtvaatajad. Teksti esitamisel ei tulnud lapsi aidata, küll aga liikumises, kuna eelnevalt polnud kasvataja poolt ära näidatud, kus asub vanaema majake. Edaspidi vältisime seda viga mängus. Etendus meeldis väga nii pealtvaatajaile kui osatäitjaile. Peale «Kakukese» lugemist ütles Marina: «Meie võime ise olla rebane ja jänes.» — «Ja koogike ka,» ütles Jüri. «Mängime seda siis, kui emad tulevad,» tegi Peeter ettepaneku. «Mängime õhtul,» parandas kasvataja. Kartsin, et see mäng ei paku lastele rõõmu, kuna ühekordse lugemise järele ei ole ehk tegevuskäik lastele selge. Ka tahtsime valmistada vajalikke atribuute. Lootsime, et lapsed oma kavatsuse õhtuks unustavad. Kuid kui saabus õhtu, ei loobunud lapsed oma plaanist. Seekord määras kasvataja osad nendele lastele, kes seda muinasjuttu juba tundsid. Enne mängu alustamist määrati lava piirid, pealtvaatajad istusid kohtadele ja lapsed alustasid mängu. Meie suures üllatuseks said lapsed kõigega hästi hakkama. Seekord osutus vajalikuks suunata teksti järjestust. Mängu korrati edaspidi veel mitu korda ja sõprussidemed vanema ja noorema rühma laste vahel aina tugevnesid.

Ühel õhtul tegi Virve (vanemast rühmast) ettepaneku korrata eelmisel õhtul mängitud kontserti, kuid Katrin ütles: «Täna on meil hoopis teater.» Põnevusega ootasime õhtut. Teadsime, et osa meie lastest oli eelmisel pühapäeval vaadanud teatris «Helepunast lillekest» ja et see muinasjutt on sisuliselt isegi vanema rühma lastele väga raske. Kas lapsed tõesti

suudavad mängida teatris nähtut, ja kuidas? Otsustasime mitte küsida ja ära oodata, mida meie lapsed välja mõtlevad. Et režissööri osa võtab Katrin enda peale, selles olime kindlad. Saabus õhtu. Katrini eeskujul viisid lapsed kõik oma nukud õue «Helepunast lillekest» vaatama. Nukkude ette pani Katrin rea klotse püsti seisma. «Et lapsed ei kardaks, kui koletis tuleb. Need on lillepotid. Teatris oli ka nii. Kui mina hakkasin koletist kartma, siis ütles ema, et need lillepotid ongi selleks lavale pandud, et koletis ei pääseks laste juurde,» seletas meie Katrin. Lapsed istusid maha. Katrin astus nende ette ja jutustas «Helepunase lillekese» sisu nii, nagu tema oli sellest aru saanud. Jutt oli loogiline ja lapsed kuulasid tähelepanelikult, sest Katrini jutus puudus lastele raskelt arusaadav psühholoogiline moment, mis on selle muinasjutu aluseks. Lõpuks kutsus ta kõiki tüdrukuid «Helepunase lillekese» tantsu tantsima. Tants oli algusest lõpuni laste omalooming. Publik plaksutas ja nõudis kordamist. Kasvataja noppis igale tantsijale helepunase kressi ja tegi ettepaneku tantsu korrata lilledega. Tantsu edu oli nüüd veel suurem. Lapsed ei läinud oma mänguasjade juurde. Nad nagu ootasid veel midagi. Siin avanes kasvatajal sobiv moment mängu pikendamiseks. Teadustaja ametliku häälega rääkis ta, et etendus «Helepunane lilleke» on lõppenud ja algab kontsert. Seda üleminekut oligi vaja. Ise-tegevuslasi esines deklamatsioonide, laulude ja omaloomingulist tantsudega. Lilledega tantsu korrati. Seda tantsu korrati ka edaspidistel kontsertidel. Obligatoorsed olid aga sealjuures lilled. Talvel kasutati paberlilli. Sellel tantsul puudusid kindlad tuurid, igakord oli ta isesugune.

Kokkuvõttes tahan veel öelda, et loovmängu, selle meie töö nõrgema löigu luubi alla võtmine on olnud tagajärjekas. Öppeaasta lõpul mängisid kõik lapsed. Vaatamata sellele, et «Juhendis lasteaija kasvatajale» ei ole nõutud nooremalt rühmiti kollektiivset mängu, on meil siiski mõned mängud välja kujunenud kaunis suurte mängukollektiivide kaastegevusel. Nende mängude kaudu tugevnesid sõprussidemed laste vahel.

Hästi on mõjunud see, et mõlemad rühmad mängivad homimikuti ja õhtuti koos. Eriti on see andnud tulemusi noorema rühma ehitamismängude alal. Mänguaja kestvus on ka laste individuaalsetes loovmängudes pikenenud. Kõik sõimest tulnud lapsed oskavad seletada, mida nad mängivad. Mänguasjade ahnitsemine ja riidlemine on kadunud. Omavahelised konfliktid ei arene tõsisteks mängu häirivateks vahejuhtumiteks.

Ka meid kasvatajaid on loovmängu juhtimine, selle jälgimine ja analüüsimine mitmekülgselt arendanud. Algu paistis, et laste loovmängu juhtimine toob meile ületamatuid raskusi, kuid meie alustasime energiliselt, ei kartnud vigu, katsetasime, õppisime vigadest. Kaasa aitasid lahtised tegevused meie linnalasteaedades, kus kujunesid, vahel palavates vaidlustes, vahel sügavas vaimustuses, meie seisukohad loovmängu juhtimise kohta.

Loovmängu arendame edasi. Antud küsimuses kavatsime enesetäiendamise eesmärgil veel põhjalikult tutvuda sellekohase kirjandusega.

Meie sooviks on luua lastele kõik tingimused õnnelikuks, päikeseküllaseks, rõõmurikkaks eluks lasteaias. Oleme veendunud, et loovmäng ning selle õige juhtimine on üks tähtsamaid tegureid selle soovi täideviimiseks.

Laste loovmäng vanemas rühmas

Agnes Piirmaa,

Tallinna 7. Lasteaia kasvataja

Kommunistliku kasvatuse põhiline eesmärk on kasvatada igakülgsest arenenud isiksust, väärtuslikku kollektiivi liiget. Ainult igakülgsest arenenud, kõrgete moraalsete omadustega inimesed on võimelised kandma edasi meie ajastu suuri ideid ja muutma elu tulevastele põlvedele veelgi kaunimaks ja sisukamaks. Et saavutada sellist kõrget eesmärki, tuleb leida lapse kasvatamisel lapse ealistele iseärasustele vastav vorm. Lähtudes eelkooliealise lapse psühholoogilistest iseärasustest ja toetudes suure vene teadlase I. P. Pavlovi õpetusele kõrgemast närvitegevusest, tuleb lugeda loovmängu eelkooliealiste laste arenemise üheks peamiseks teguriks. Kõrgema närvitegevuse seaduste kohaselt inimese närvisüsteemis tekkinud ajutised seosed kas kinnistuvad või pidurduvad praktilises elus tema ette kerkinud ülesannete täitmisel. Lapse praktiline tegevus on tema loovmäng, selle kaudu kinnistuvad ümbritsevast elust saadud teadmised.

Minu töö eesmärgid ja ülesanded

Käesolevat tööd olen teinud umbes 2 aastat, kuid praktilisi kogemusi loovmängu alalt olen kogunud oma kasvatusliku kutsetegevuse ajal umbes 20 aasta vältel. 1953/54. a. jälgisin ning juhtisin laste loovmänge vanemas rühmas ja 1954. a. nooremas rühmas, kus ma ka praegu pidevalt töötan loovmängu uurimise alal. Käesolev töö käsitleb aga peamiselt minu töökogemusi laste loovmängu alalt vanemas rühmas.

Tööd planeerides püstitasin endale järgmised eesmärgid:

1. Muuta laste loovmäng sisukaks ja emotsionaalseks.
2. Anda lapsele võimalikult palju aega ja võimalust segamatult mängida.
3. Suunata lapsi mängima sõbralikult kollektiivis.

4. Rikastada lapse loovmänge, laiendades lapse silmaringit uute muljete ja uute teadmiste lisamisega (jalutuskäikudel ja ekskursionidel; vaatluste, vestluste, jutustuste, kirjanduse jm. kaudu).
5. Taotleda lapse igakülgset arenemist.
6. Erilist rõhku panna kõlbelisele kasvatusel. loovmängu kaudu.
7. Anda esimesed alged polütehnilise õpetuse suunas, õpetada lapsi tundma materjale ja nende omadusi.

Minu peamiseks ülesandeks püstitatud eesmärkide saavutamisel oli mängida lastega. Mängida — siinkohal tähendab see teadlikult jälgida, oskuslikult juhtida ning arendada laste loovmängu; jälgida juhtimise mõju laste loovmängudele ja samuti loovmängude mõju lapse üldisele igakülgsel arenemisele. Väga tõsiseks ja minule raskeimaks ülesandeks oli passiivsete laste aktiveerimine ja nende lülitamine kollektiivsetesse loovmängudesse.

Loovmängu olemus

Lapsel on tung mängida — s. t. lapsel on tung ennast väljendada, on tung tegelikult rakendada oma pulbitsevat energiat, kasvava organismi füüsilist vajadust liikumiseks ja lapsele nii iseloomustavat rikkalikku fantaasiat. Loovmängus kujundab laps loovalt ümber neid muljeid, mida ta saab keskkonnast oma meelte kaudu. Selline mäng on talle loominguks, milles ta peab kasutama oma rikkalikku fantaasiat. Fantaasia omab määratud tähtsust inimese elus, see on ka iga nõukogude töötaja hinnatav omadus. V. I. Lenin hindas kõrgelt säärast fantaasiat kui inimese võimet, mis suunab töötajat töötama vaimustusega, töötama loovalt, töötama tulevikule. Eelkoolialise lapse fantaasia ei kujune peaaegu kunagi otstarbetuks unistuseks, vaid püsib rangelt reaalsuse piirides, kuigi mängimise ajal on laps tõelikkusest kaugel. Lennuk ei ole küll tõeline lennuk ja Miša ei ole ka lendur, kuid reaalselt on olemas nii lennuk kui ka lendur. Laps on ise väga hästi teadlik oma mängust. Lapsed ütlevad sageli: «Hakkame mängima laeva» või «See on ainult mäng», «Sina ole mängult elevant» jne. Kuid see teadmine ei takista last innukalt mängimast, tõeliselt ja sügavalt läbi elamast mängus kujutatavaid sündmusi ja olukordi.

Võiks öelda, et loovmäng paneb aluse lapse kõlbelise isik-

suse kujunemisele. Mängides elab laps tõeliselt läbi füüsilisi pingutusi mängus üleskerkivate ülesannete täitmisel ning kogeb nendest pingutustest tulenevat rõõmu ja rahuldustunnet. Loovmängu võib vaadelda kui lapse esimest kokkupuudet tööga: mängutegevusele kaasa elades laps pingutab end, keskendub, tunneb õnnestumisest rõõmu ja rahuldust. Kuna loovmäng peegeldab last ümbritsevat elu, siis annab ta ka tõepärase pildi ümbritseva keskkonna sotsiaalsest palgest ja paneb aluse lapse ühiskondlike vaadete kujunemisele.

Mängides avab laps loomulikult ja lihtsalt oma psüühika sisemuse, mis sageli on kasvatajale mõistatuseks. Ilma last mõistmata ei saa aga olla mingit tulemusrikast kasvatust. Just sellepärast ma valisingi oma käesoleva töö teemaks lapse loovmängu. Oma kogemustest olen õppinud, et ainult siis, kui olen lapsele lähedane, kui ma suudan laskuda oma täiskasvanu kõrguselt lapseni, suudan ma ka midagi saavutada tema kasvatamisel. Et lapsi õigesti mõista, on vaja pääseda tagasi nende tegevuste maailma.

Seisab mu ees poisike Toomas. Ise alles nii väike — kolmeaastane — aga jonnakas, pahur, kinnine. Vaatan ta silmadesse, need on tummad. Kõik temas on opositsioonis nii minuga kui ka kogu kollektiiviga. Mind haarab hetkel nõutus — kui kaugel on ometi see laps minust. Lähenedamise tee pean leidma aga mina, mina olen täiskasvanu, mina olen pedagoog, mina olen vastutav, aga tema on vaid lapsuke. Võtan mänguasja — pardikese. Pardike kummardub Tooma ees: «Prääks, prääks! Tere, Toomas, tule minu poegi vaatama.» Tooma silmad elavnevad, kaob tige vastupanuilm. Toomas järgneb pardile. Part viib Tooma mänguasjade juurde. «Prääks, prääks,» ütleb ta, «tulge välja, pojukesed, teile tuli külaline Toomas!» Tulevad välja väikesed pardipojad, kummarduvad Toomale: «Tere, Toomas, sind me kogu aeg ootasime, ehita meile aed — näed, seal on mänguklotsid!» Ja Toomas ehitab aia, ehitab veel väravagi. Toomas unustab äsjase jonniga ja vaenu, selgel pilgul vaatab ta mulle silma: «Kas ehitad maja ka?» Vaatlen teda. Kui lähedane, kui hell, kui armas on ta nüüd!

Arvo on 7-aastane. Arvo ei taha käia lasteaias, titade asi — parem juba kooli minna. Esimesel päeval jookseb ta salaja koju, saab kodus karistada, tuuakse lasteaeda tagasi. «Kuidas teie küll temaga hakkama saate, ta on nii kinnine ja lasteaias ei meeldi talle,» muretseb ema. Mures olen minagi. Lapsed

mängivad kooli, mina istun oma laua ääres, valmistan kooftlastele «vihikuid». Arvo seisab mornilt, tegevusetult. «Arvo, ole hea, valmista sina vihikuid, ma õmblen Riina põllele nõõbi ette,» pöördun ma Arvo poole. Arvo istub kaunis vastumeelselt minu kohale — noh mis siis ikka, vihikuid võib ju valmistada. Kuid peagi haarab mäng Arvot — lapsed vajavad nii palju vihikuid, küll ruutudega, küll joontega, küll joonteta — ei jõua kõiki rahuldadagi. Järgmisel päeval toob Arvo kodust kaasa terve karbitäie vihikuid ja veel omavalmistatud pildiraamatuid ning teeb ise ettepaneku: «Mina teen poe, kus müüakse vihikuid, raamatuid ja pliiatseid.» Lapsed on vaimustuses: «Arvo, tee pood siia, vaat siin on laud!» — «Arvo, kas sa pildiraamatuid ka hakkad müüma?» jne. jne. Minuga sai Arvo lähedaseks sõbraks. Nüüd on ta juba neljandat aastat koolis, kõigutab uljalt käes kooliportfelli, kuid kui kohtume, jutustab ta mulle koolist, sõpradest, õppimisest — me oleme ju vanad sõbrad.

Selliseid näiteid võib iga kasvataja tuua oma praktikast loendamatul arvul. Kuid need näited ei ole ainult väikesed «lookesed» laste elust, mille üle täiskasvanud tavaliselt heatahtlikult muigavad. Siin toimub tõsine psüühiline protsess, kusjuures just mäng aitab lapsel üle elada kindlaks kujunenud dünaamilise stereotüübi murdumist. Sellised näited tõestavad ühtlasi, et mängul on määrav tähtsus kasvataja ja lapse vahel korra kujunemisel. Mäng on sillaks kasvataja ja kasvandiku vahel, mäng loob need nähtamatud armastuse ning usalduse sidemed, mis määravad kasvataja autoriteedi lapse juures.

Loovmängu juhtimine

Laste loovmängu juhtimises ja arendamises on väga tähtis osa kasvatajal. Viimane ei saa jääda ainult pealtvaatajaks laste loovmängu ajal, vaid tal tuleb täita vastutusrikas ja komplitseeritud ülesanne oma kasvatuslike eesmärkide saavutamiseks loovmängu kaudu.

Minule on kõige rohkem raskusi valmistanud just laste loovmängu otstarbekas juhtimine, sellepärast olen palju tegelnud selle küsimusega, olen kasutanud mitmesuguseid võtteid ja analüüsinud tulemusi.

Laste loovmängu juhtimine on põhiliselt kahesugune, kas otsene või kaudne, kusjuures vanemas rühmas annab kaudne juhtimise viis tunduvalt paremaid tulemusi kui otsene juhti-

mine. Ümberpöördult: nooremas rühmas on sobivam just loovmängu otsene juhtimine. Leian, et loovmängu juhtimisel tuleb kasvatajal kõigepealt lähtuda laste vanuserühma iseärasustest.

Jälgides loovmängu ja selle juhtimise viise, olen täheldanud vanema rühma laste juures teatud iseärasusi, mida tuleb arvestada mängu suunamisel. Vanema rühma lapsi häirib, kui täiskasvanud end segavad mängu käiku, sellepärast tuli olla väga ettevaatlik otseste nõuannetega, et mitte halvata laste algatusvõimet ega pidurdada mänguhoogu.

Samuti häirib vanema rühma lapsi täiskasvanute varjamatu huvi laste loovmängu vastu. Mul oli kord vaja teha mõningaid jooniseid laste ehitustest. Kui lapsed seda märkasid, tekkis selline olukord, et nad unustasid mängu eesmärgid ja hakkasid looma igasuguseid fantastilisi ehitusi ainult minule joonistamiseks. Leidsin, et kasvataja peab küll tingimata ilmutama huvi laste mängu vastu, kuid see peab sündima loomulikult ja tagasihoidlikult.

Vanema rühma lapsed armastavad kollektiivselt mängida. Tavaliselt kujunesid mängu algul väga kindlad kollektiivid (4—10 last rühmas), kes omavahel jagasid osad ja andsid ka üldjoontes mänguplaani ning teatud eesmärgid. Näiteks ütles Paul poemängu alustades: «Tõnis, Mati ja Helgi! Hakkame meie poodi mängima!» Tõnis: «Hakkame, las Valeria ja Marika tulla ka mängu!» Valeria: «Mina olen kassas, aga Marika müüb leiba ja saia.» Marika: «Las Helgi olla ka müüja, meil on suur pood.» Paul: «Mina ja Tõnis oleme autojuhid, toome poodi kaupa.» Mati: «Aga mina, mina teen poes remonti, kui on vaja midagi värvida või parandada.» Marika: «Õhtul pannakse pood kinni, siis Mati võib värvida. Aga värvi nii, et hommikul on kõik kuiv ega määri!»

Mängukollektiivid pidasid enam-vähem kinni oma mänguplaanist, kuid sageli see mängu käigus uute ideede tekkimisel ka muutus. Üldiselt püsivad vanema rühma lapsed siiski kurnis hästi endale võetud osas ja jäävad enamasti valitud mängu juurde.

Vanema rühma lapsed armastavad hiljem oma loovmängust vestelda, jutustada, mida nad mängisid ja kuidas nad mängisid. Leidsin selleks mõningaid vabu minuteid, näiteks enne lõunasööki, ja lasksin lastel jutustada oma mängudest.

Üks huvitavamaid vanema rühma laste iseärasusi loovmängus on tung heroilisuse järele. Lapsed tahavad olla kangelased, olla julged, vaprad korda saatma suuri tegusid jne. Korduvalt

esines poisikese-kangelase kuju, kes oma vaprusega päästis reisirongihukkumisest. Suure kiindumuse ning tõsidusega mängisid lapsed rahvuskangelast Kalevipoega.

Vanema rühma lapsed on juba teatud määrani iseseisvad, omavad kaunis laialdast teadmiste ja kogemuste baasi ja on võimelised võrdlemisi tugevateks mõtlemis-, mälu- ja tahtepingutusteks. Et nad otse vajavad ja otsivad selliseid psüühilisi pingutusi, seda näitab nende suur huvi didaktiliste mänguasjade vastu (pildikuubikud, kokkupandavad pildid jne.).

Sellepärast on oluline, et lastel oleks loovmänguks küllalt materjali ja mäng areneks nii, et lapsed suudaksid rakendada nende eale iseloomustavaid psüühilisi vajadusi.

Laste tutvustamine ümbrusega annab loovmängu sisu rikastamisel kõige paremaid võimalusi. Ekskursioonidel, jalutuskäikudel, vestluste ja vaatluste kaudu rikastasin pidevalt laste silmaringi ja see oli ühtlasi ka mõjukas viis juhtida ning arendada laste loovmängu. Laste loovmängu rikastamiseks annab küllaldast materjali ka lastekirjandus: muinasjutud, luuletused, jutustused ja neid illustreerivad pildid. Sageli arutavad lapsed kohe peale kirjandusliku pala kuulamist: «Mina olen Tanja!» — «Aga mina olen Aljonka!» — «Las Priit olla Djomka» jne. (Voronkova «Lund sajab»).

Lasteaia programmis ette nähtud tegevused, eriti konstrueerimine ja muusikaline tegevus, lisasid omakorda materjali loovmängu täiendamiseks. Mõnikord mängisin kaasa, võttes endale mingi osa laste loovmängus, et juhtida lapsi uuele ideele mängu täiendamiseks.

Isikliku osavõtmisega tuleb olla väga ettevaatlik ja vanemas rühmas kasutada seda ainult vahetevahel, et lapsed ei hakkaks alati lootma kasvatajale, vaid mängiksid iseseisvalt.

Häid tagajärgi andis ka mõne uue eseme, mänguasja või ka uue mängutegelase mängu lülitamine minu poolt.

Lapsed mängisid perekonda, mängus olid isa, ema ja lapsed. Tahtsin, et lapsed lülitaksid oma mängu ka koduloomade eest hoolitsemise. Tõin uue mänguasja — ilusa valge mängukoera.

Ütlesin: «Kas teil ei ole koer kadunud? Hulkus tänaval, võib-olla pole tal peremeest?»

Kaisa: «Aga võib-olla on see Kaštanka?»

Riina: «Ei, ei ole. Kaštanka oli pruun, aga see on valge.»

Hille: «Oi, see on siis ju Lumepall!»

Peeter: «Lumepall elas kolhoosis, ega ta saanud sealt ära joosta.»

Kaisa: «Kasvataja, palun andke ta meie mängu, meie hakkame ta eest hoolitsema!»

Hille: «Minu tädil oli ka leitud koer, ta jäigi tädi juurde ja nüüd on tädi oma koer.»

Koer jäi mängu, teda söödeti, viidi jalutama, talle ehitati kuut jne. Peale selle viis see motiiv lapsi mõttele muretseda mängu veel kass. Vanad vähekasutatud kummist kassid läksid nüüd väga hinda, samuti puust kanad ja kuked. Perekonnal oli nüüd terve majapidamine. Suure andumusega hoolitsesid lapsed loomade eest.

Laste mängu jälgides ja juhtides leidsin, et selles on kolm tähtsat faasi: 1. loovmängu idee tekkimine ja loovmängu algus, 2. loovmängu käik ja süžee arenemine, 3. loovmängu lõpetamine. Minu kui kasvataja ülesanne oli jälgida ja kaudselt suunata loovmängu igas tema mainitud faasis. Tähtis on, et lapsed hästi alustatud loovmängu arendaksid, saaksid sellest küllaldaselt rõõmu ja et nad mängu ka hästi lõpetaksid.

Laps ei saa tavaliselt rakendada loovmängu liiga värskaid ja erutavaid muljeid. Mitmel korral kogesin, et muljed peavad nagu sadestuma lapse teadvuses, et siis hiljem, mõnikord mitme nädala pärast, mingi näiliselt kõrvalise vihje mõjul avaluda loovas mängus. Lapsel on vaja leida mingi konkreetne seos ümbrusest kogutud muljete ja oma mängumaterjali vahel. Toon siinkohal paar näidet.

Käisime lastega ekskursioonil ehitusmaterjalide äris. See pakkus lastele palju huvi: sellised toredad asjad — värvid, pintslid, raudnaelad (suured, väikesed), lukud, võtmed, pliidi-raud — ja milleks neid kõiki veel kasutada saab! Hilisemates vestlustes selgus, et lapsed olid hoolega meeles pidanud ekskursiooni kõiki üksikasju. Arvasin, et peale vestlust alustavad lapsed uut loovmängu, kuid seda ei juhtunud. Möödus umbes kuu aega. Kord tuli Jurek lasteaeda uue tumesinise kitliga ja Toomas ütles: «Jurek, sinul on just samasugune kittel nagu sellel onul, kes müüs ehitamise asju.»

Jurek: «Jaa! Aga mina olengi mängult see mees, vaata, hakkame mängima, teeme kohe poe ja mina hakkam müüma, eks ole?»

Tõnis: «Aga meie ehitame kortereid ja hakkame põrandaid värvima.»

Toomas: «Ja sina müüd värve ja raudnaelu, hästi suuri ja pisikesi, neid läheb ehituse juures vaja.»

Hoogsalt hakkas arenema uus loovmäng. See toimus väljas ja lastel leidus looduslikust materjalist palju neile mänguks tarvilikku. Männiokstest tehti pintsleid, okkad olid naelteks, hele liiv asendas valget värvi, pruun liiv põrandavärvi jne. Meil on õues rohkesti aiapinke, nendest said korterid, mille ustel olid isegi lukud ja võtmed.

Meie ümbruses oli pooleli kaks ehitust. Ehitati silikaatkividest koolimaja ja haiglat. Käisime sageli neid ehitusi vaatamas ja lapsed jälgisid huviga kõike ehitustel toimuvat. Ometi ei tekkinud sellest uut mänguideed.

Kord nägime, kuidas laaditi autodelt maha silikaatkive. Endel küsis: «Kasvataja, kust need kivid tuuakse?» Vastasin, et need on silikaatkivid, mida valmistatakse vastavas tööstuses — silikaatkivitööstuses. Lähematel päevadel märkasid lapsed jalutuskäikudel silikaatkividest ehitatud maju ja avastasid, et meiegi lasteaiamaja on ehitatud samadest kividest. Arvestades laste huvi pidasin eneses aru, kas mitte viia lapsi silikaatkivitööstusesse, kuid lapsed leidsid ise seose, mille tõukel hakkas arenema uus loovmäng. Lasteaias on umbes sama suured ja sama värvi ehitusklotsid nagu silikaatkivid ja see sarnasus andiski lastele uue mänguidee.

Kersti: «Poisid, hakkame mängima silikaattööstust! Näe, hakkame neid kive tegema!»

Tõnu: «Kuidas me hakkame? Teeme masina. Tööstuses on ikka masinad.»

Toomas: «Muidugi masinad. Kivid tulevad masinast välja ja jooksevad lindil, tead, nagu turbarabas turbad! Nii!»

Tõnu: «Tore! Ja meie laadime isekallutajale ja veame. Mina hakkam autojuhiks.»

Peeter, Valeria ja Jaak: «Meie oleme ka autojuhid!»

Vabrik ehitati, ja milline veel. Seal olid rattad, ahjud, vändad, lindid jne. Kive anti käest kätte, lükati edasi piki lauda, millegipärast neid mõõdeti, kaaluti, siis laoti riitadesse, sealt pandi autodele ja veeti laiali. Mäng kestis raugematu hooga mitmed päevad, kusjuures ta pidevalt täienes. Ma ei viinudki lapsi tõelist tööstust vaatama, kuna leidsin, et keerulist tööstust ei oleks lapsed suutnud matkida, see oleks viinud nad segadusse.

Kord kutsus lasteaias šeffi kompvekivabrik «Karamell» meid

külla. Vanema rühma lastele näidati kompveki saamislugu. Lapsed olid vaimustuses vist küll rohkem söödud kompvekkidest kui tööstusest, millest nende mõistus suuremat ei taibanud. Võis oletada, et sellest tekivad huvitavad mängud, kuid ei tekkinud midagi. Leian, et põhjuseks oli materjali keerulisus ja liiga tugevad ning rohked kõrvalised muljed.

Huvitava mänguidee tekkimine ei taga alati huvitavat loovmängu. Sageli juhtub nii, et lastel tekib küll huvitav idee, kuid puuduvad teadmised selle arendamiseks. Mängu süžeed tuleb pidevalt arendada, et mäng püsiks hoogsana ega muutuks paigaltammumiseks, mis on lapse mängus sama kahjulik nähe kui täiskasvanugi elus. Minu ülesandeks oli leida sobiv moment mängu sisu täiendamiseks.

Ühel hommikul tuli Arvo lasteaeda, kaasas lame karbike, kus olid sees mingisugused kviitungid ja trükitud blanketid. Salapärase ning tähtsa näoga seletas Arvo oma kaaslastele: «Mul on siin dokumendid!»

Peep: «Mis need dokumendid on?»

Arvo: «Dokumendid on tähtsad paberid. Näe, siin on tempolid ja siin on trükitud ka veel.»

Peep: «Aga mis nendega tehakse?»

Arvo: «Ah, need on väga tähtsad ja suurtel inimestel on alati dokumendid. Vaata, minul on siin ka mängult dokumendid!»

Peep: «Las ma mängin ka!»

Imelikul kombel nakatas see dokumentide mäng paljusid lapsi. Mõne päeva jooksul hankisid paljud lapsed karbikesed, kus olid paberid — dokumendid. Lapsed kriipseldasid neile midagi, andsid neid üksteisele, seejuures säilitades väga väärikat ilmet, kuid edasi ei osanud nad selle huvitava mängu-ideega midagi peale hakata.

Tegin lastele ettepaneku: «Lapsed, läheme täna meie lasteaias kantseleisse ja vaatame, mida seal tehakse.»

Kantseleis tutvusid lapsed huvitavate asjadega: kirjutusmasinaga, telefoniga, arvelauaga ja juba neile nii tuttavate dokumentidega. Lastele seletati, et dokumendid on tähtsad paberid, neis on kirjutatud, kui palju on lasteaias lapsi, kus lapsed elavad, millal on lastel sünnipäevad, kus laste isad ja emad töötavad jne. Tutvudes kantseleiga hakkasid lapsed huvi tundma arveametniku ja juhataja töö vastu. Järgnevas mängus «Lasteaed» oli juba ka kantselei ja juhataja kuhu muutus palju huvitavamaks. Kantseleis oli suur kirjutuslaud

(toolid). Arveametnik Hille kirjutas kirjutusmasinal (tühi-glükoosikarp), aga Maaja, mängides juhatajat, rääkis telefoniga. Tiina tuli tooma lasteaeda oma lapsi (nukke).

Maaja: «Kas teil on ka dokumendid kaasas?»

Tiina: «Ei, misjaoks? Ma tõin ju oma lapse lasteaeda, ise lähen tööle.»

Maaja: «Ei, nii ei saa, peavad olema dokumendid. Pärilasteaias on kõikidel lastel dokumendid. Sa mine küsi Arvolt, tal on neid karbi sees palju.»

Tiina: «Arvo, palun anna mulle niisugused dokumendid, et mu lapsed lasteaeda saaksid!»

Arvo: (kirjutab tähtsa näoga) «Siin, palun. Ah ja! (joonistab ruttu ümariku ringi). Nii, see on pitsati-märk, ilma selleta ei saa.»

Sel ajal, kui lapsed hakkasid huvi tundma n. ö. «kirjutatud paberite» vastu, otsustasin lapsi tutvustada kirjaga ja postkontoriga, et anda materjali mänguks «Post». Siiani mängisid lapsed mõnikord kirjakandjat, kuid kaugemale nende mäng ei arenenud. Esimese vestluse ja vaatluse viisime läbi meie oma kirjakasti juures, võttes sealt välja lasteaiale saadetud ajalehti ja kirju. Vaadeldes ümbriku välimust avastasid lapsed peale aadressi ja margi ka selle, et kirjal oli pitsat. See paelus lapsi, kuna pitsat oli juba tuntud ja huvitav mõiste. Arvestades laste huvi viisin lapsed ekskursioonile postkontorisse, kus nad nägid peale kõige muu huvitava ka seda, kuidas kirju tembeldati. See meeldis lastele eriti ja andiski tõuke huvitava loovmängu tekkimiseks.

Lapsed jagasid omavahel osad: postimehed, markide müüja, ümbrikkude müüja, kirjade tembeldajad ja isegi postkontori koristajad. Valmistati kõrge pult ja suur kirjakast. Mina olin ettenägelikult muretsenud postikotid, paberit kirjade jaoks ja markide valmistamiseks. Huvitav on aga märkida, kuidas lapsed ise lahendasid neid kõige rohkem huvitanud eseme — pitsati — küsimuse. Algul joonistasid nad pliiatsiga ringi ja löid siis rusikaga peale. Kuid peagi leidis Arvo palju huvitavama lahenduse — niidirullist sai pitsat. Kui nüüd mina omalt poolt lisasin mängu tempilpadjad (värvis niisutatud lapikesed saapakreemikarpides), siis oli laste rõõm täielik. Postimäng arenes ja täienes. Lapsed hakkasid ise valmistama kirjaümbrikke, sest selle oskuse ma andsin neile käelise tegevuse ajal. Aadressiks kirjutati enamasti trükitähtedes lapse nimi, kuid kirjaks joonistati pilt.

Üks armastatumaid mängu on peaaegu kõikides lasteaedades laevamäng, eriti aga meil siin, mere ääres. Sügisel, kui võtsin üle rühma, mängisid minu lapsed sageli laeva. Laev oli lihtsalt laev, ei eraldatud aurulaeva, purjekat, mootorpaati. Laeval olid pingid ja tüür. Tegelasteks laevas olid kapten ja madrused, kusjuures kapten hoidis tüüri ja madrustel polnud suuremat tegevust. Leidsin, et vanema rühma lapsed peaksid laevast siiski rohkem teadma ja huvitavamalt mängima. Asetasin rühmatao seinale suure pildi aurikust.

Lapsed vaatlesid ilusat pilti, vestlesid, tuletasid meelde, milliseid laevu nad nägid suvel mere ääres. Samal päeval ehitati loovmängus mängulaevale korstnad (konstruktorimängu silindrikujulised osad). Mina tõin punased viisnurgad korstnate külge, et juba kaugelt merelt oleks näha, et sõidab meie laev.

Paar päeva hiljem korraldasin sama pildi juures vestluse.

Laevamäng saab nüüd uue sisu, on hoogne, kogu aeg tekib uusi mõtteid ja uusi ettepanekuid.

Leitakse, et laevale on vaja arsti, apteeki ja kraadiklaasi. Leitakse, et kui laeval on juba masinad, siis on neid ka vaja õlitada nagu veduritki. Samuti liidetakse motiive varem mängitud remondimängust — laeva on vaja värvida ja igati remontida. Laevas on ka pillimees, ja veel milline! Endel toob kaasa mängubajaani ja elu laeval muutub lõbusaks. Pillimäng viib mõttele teha laevale raadio. Raadioks on konstruktorikast. Kasti taga istub Endel ja mängib pilli, vahel mõni laps laulab või deklameerib, kogu niilmateateid antakse meremeestele.

Mõne aja pärast hakkasin lastele lugema E. Tammlaane raamatut «Laevakoer Tuhk», et rikastada laste sõnavara ja ühtlasi viia lapsed mõttele, et laevasõidul on ka eesmärk, kuhu sõita ja milleks. Selle raamatu mõjul hakkasid lapsed peagi tarvitama sõnu laevanina, laevalagi, reeling, landgang, ankur jt. Eriti paelus lapsed mõiste «landgang» — täpselt peeti nüüd kinni sellest, et laevalt ei saa enne maha minna, kui landgang pole alla lastud. Samuti oli palju tegemist ankru ja ankruketiga, küll seda vette lastes, küll välja sikutades.

Sama raamatu mõjul toodi laevale mängukoer ja sõideti laevaga kaugele lõunamaale; püüti lõvisid, elevante, kaelkirjakuid jne. Lõunamaa loomad viisid lapsed mõttele asutada loomaaed. Nii hakkas paralleelselt laevamänguga arenema uus loovmäng — «Loomaaed». Laevamängul oli aga nüüd juba

tõsine eesmärk: sõita kaugele lõunamaale ja tuua loomaiale loomi.

Meremehed on ka ühtlasi jahimehed. Näidatakse üles ennekuulmatut vaprust, julgust ja osavust võitluses metsikute loomadega.

Laste laevamängu täiendasin veel jutustustega ja vestlustega kalurite elust, kusjuures hea eduga tarvitasin Minni Nurme luuletuskogu «Merel». Nüüd arenes laevamäng uues suunas ja uue eesmärgiga. Eesmärgiks sai kalapüük. Kalurite töö oli huvitav. Kalu püüti võrkudega, laevad tulid randa, kalad laoti kastidesse, viidi autodele ja linna turule, kus siis laste emad neid ostsid.

Riina: «Mulle, palun, kaks punast kala!»

Valeria: «Aga mina tahan räimi. Palun, siin on raha.»

Riina: «Aga mulle, palun, veel kilusid, hästi palju.»

Emad viisid kalad koju. Praadisid neid pannil ning söötsid lastele (nukkudele).

Samal ajal olid kalurid hädas, mis rahaga teha (kalakast oli kompvekipabereid täis).

Kasvataja: «Aga kalurid, kas teil pole vaja uut kalavõrku osta?»

Toomas: «Jah, ostame uued võrgud.»

Vello: «Ja ostame õli masina jaoks.»

Jaak: «Ja uue kiikri toome.»

Nõnda mängides tekkis lastel laevadest koguni uus ettekujutus. Laevad sõidavad merel, veavad kaupu ja reisijaid kaugemale maale, laevadega käivad kalurid kalal jm. Meremehed on julged, töökad, puhtad ja rõõmsad.

Lugesin lastele Majakovski «Lugu meredest ja majakast» ja vaatasime ka samanimelist diafilmi. Sellest innustudes hakkasid lapsed mängima tormi ja ühtlasi tekkis ka mäng «Majakas».

Endel (majakast): «Meremehed, kas näete, et majaka tuli põleb? Sõitke siia poole, siia poole! Pöörake laevanina majaka poole — siin on rand!»

Tõnis: «Küll on kange torm, missugused lained!»

Toomas: «Hoidke kinni, hoidke kinni! Torm lükkab laeva ümber.»

Jaak: «Ärge kartke, see on tugev laev.»

Luule: «Üks kukkus vette. Päästke! Päästke!»

Jaak: «Päästapaat vette! Visake päästerõngad!»

Tomas: «Tõmbame välja! Nii. Päästapaati! Roni nüüd laevale, hoia kinni nõõrist, nii!»

Jaak: «Nii, nüüd jõudsiime kaldale.»

Sellises võitluses tormi ja tuulega elasid lapsed sügavalt läbi kangelaslikkust, julgust, vaprust.

Peale huvitava mänguideo, peale hästi arendatud mängukäigu omab suurt kasvatuslikku tähtsust ka mängu lõpetamine. Mängu heast lõpust oleneb, millise meeoluga ja milliste muljetega lapsed mängust lahkuvad. On vaja leida õige moment mängu harmooniliseks lõpetamiseks. Leidsin, et ei ole õige jätkata mängu, mis on muutunud loiuks, venivaks, kus osa tegelasi kaotavad huvi ja lahkuvad mängust, või koguni hakkavad lammutama ehitusi. Tundsinkin, et kui lubada hea mängu desorganiseerimist, siis lastele ei jää mängust head muljet ja nad ei koge sügavat rõõmu, mida pakub hästi lõpetatud tegevus. Kui kasvataja on pidevalt jälginud laste mängu ja ka ise sellesse sisse elanud, leiab ta ka sobiva motiivi lõpetamiseks õigel ajal.

Suuri raskusi valmistab loovmängu katkestamine päevarežiimi läbiviimiseks, eriti vanema rühma laste juures. Lastel on juba omad perspektiivid, plaanid, mida nad kavatsesid teostada. Igaüks meist on tundnud seda ebameeldivat närviseisundit (viha, protest, kurbus), kui meid häiritakse huvitava tegevuse juures.

Laste juures on see samuti.

Kujutlege vaid! Masinast tulevad välja tulised silikaatkivid, neid veetakse autodega, neist ehitatakse koolimaju, kolhoosi karjalauta jne. Kivid veerevad lindil juba 30 minutit, mängu hoog aga aina tõuseb.

Peeter pidurdab oma masina tehase ees: «Hallo! Minu järjekord! Varsti on talv, lehmad vaja lauta panna, aga teie ei anna kive!» Kersti seisab lihvimismasina juures, just karjalauda kivid peavad olema siledad, et lehmad ei kriimustaks nina, ja pühib laubalt higi: «Ma töötan kogu aeg, aga teie ehitate liiga ruttu.» Rannar, ehitusmeister, hüüab poolleiolevast karjalaudast: «Kiiremini, kiiremini!» Nii, ja kasvataja seisab juba 10 minutit nõutult. Kuidas küll katkestada seda nii kiiret ja karjamajanduse seisukohalt äärmiselt vajalikku tööd!? Lapsed saavad aru, miks ma käin mänguruumi ja tööruumi vahet veidi nõutu näoga ja vaatan salajase rahutusega kella. Rannar hüüab «tellingutelt»: «Palun veel natuke, kasvataja! Varsti on

katus peal, siis lõpetame mängu.» Helgi: «Koolimaja seinad on vaja kõrgemaks teha, aga seda saab talvelgi.» Paul: «Meie koolimaja ehitati ju ka talvel.»

Head lapsed olid mul, leplikud ja arusaajad. Mängu katkestamisel ma tavaliselt ei lasknud lapsi ära koristada ehitusi ja mängu — leidsin, et see oli lastele liiga ränk ja muutis nende pingutused mängus kuidagi tühisteks ja mõttetuiks. Hiljem, lõpetanud tegevuse teises ruumis, lapsed rahunesid, sest uues tegevuses kogetud muljed olid värskemad. Siis alles tegin ettepaneku mänguasjad koristada. Kuid mängu lõpetamisel keelasin alati kategooriliselt mängu ehituste metsiku ja kärarikka lammutamise.

Tõsi küll, lastel on eriline tung oma mänguehitusi mitte ainult lammutada, vaid otse barbaarselt lõhkuda. Leian, et seda tungi tuleb tingimata pidurdada. Selles osas oli meil algul mõningaid raskusi, kuid pideva kindla nõudmise tõttu muutus lastele siiski lõpuks harjumuseks mänguehitusi rahulikult ära kanda.

Korraldasin siinjuures mõnikord ka võistluse osavuses: kes lastest saab ehitusklotse nii ehituselt võtta, et ülejäänud müür kokku ei variseks. Selline võistlus oli huvitav, lapsed olid püüdlikud ning klotsidest müürid kahanesid ilma igasuguse mürata.

Püüdsin aja loovmänguks valida nii, et mul ei tuleks mängu katkestada. Selleks on sobivaim pealelõunane aeg, kuna lapsed on puhanud, rahulikud ja mängu võib areneda katkestamatult. Kuigi osa lapsi varem lasteaiast lahku**b**, häirib see üldiselt mängukäiku vähem, sest kohe leidub temale asendaja.

Ohtusel mängul on veel see paremus, et enne kojuminekut laste vähesusest tingituna tuleb ka arematel lastel täita juhtivaid osi.

Minu rühmas kaldus osa lapsi passiivsusele. Olles aeglase mõtlemisega, olid nad päris rahul sellega, et neid juhiti. Ent aktiivsed ja algatusvõimelised lapsed lahkusid mängust, kui ei saanud sobivat osa. Osa lapsi aga, lihtsalt harjumusest end mitte pingutada, võtsid küll mängust osa, kuid oma fantaasiat ei rakendanud.

Leidsin, et minu ülesanne on muuta loovmäng loovaks tegevuseks kõikidele lastele ja teha seda nii, et kõik lapsed rakedaksid mängus oma fantaasiat, oma aktiivsust ja algatus-

võimet. Selle ülesande täitsin siis, kui rikastasin mängu paljude uute tegelastega ja ka kõrvalistele tegelastele organiseerisin mängus mõne huvitava ülesande. Tore on olla lendur, aga miks mitte olla lennuvälja korraldaja, kes saadab välja lennukid ja räägib telefoniga? Argade lastega tegelesin õhtuste loovmängude ajal, kui lapsi oli vähem. Näiteks andsin Heinole õhtul kiikri ja soovitasin: «Heino, Jaak läks ära, ole sina nüüd laeva kapten!» Algul Heino kokkus, kuid pärast tuli oma mänguosaga hästi toime ja hiljem nõustus kapteniks olema ka suuremas kollektiivis.

Suurt tähtsust laste loovmängus omab mänguasi. Mänguasi aitab lapsel leida tegeliku elu ja mängumaailma vahel neid seoseid, mis on vajalikud mängu loomiseks. Minu rühmas oli lastel võrdlemisi palju mänguasju. Märkasin, et lapsed tarvitasid kõige rohkem selliseid mänguasju, mis aitavad neil mängudesse liikuvust tuua ja selliseid, mis on vajalikud «igapäevases elus». Sellepärast olid väga tarvitatavad mänguasjad «Konstruktor», suuremõdulised mänguklotsid, autod, vedurid, vankrid, kärud, nukud, nukuriided, -mööbel, -nõud, triikraud jne.

Kuid mänguasi ei ole tingimata määrav vahend loovmängu tekkimisel. Loovmäng tekib ka siis, kui ei olegi valmis mänguasju. Mänguasja osas oskab laps end alati ise aidata.

Jalutama minnes ei jätkunud Hillele nukku. See aga teda ei häirinud. Ta võttis keeglikurika, mähkis selle ilusasti tekisse ja ütles: «Aga minu laps on alles beebi. Ta nutab ja talle on vaja lutt suhu panna.»

Lapsed armastavad väga omavalmistatud mänguasju, aga ka kasvataja poolt neile valmistatud mänguvahendeid. Valmistasin sageli igasuguseid esemeid, näiteks mütse, lippe, viisnurki, telefone, ankruid, kiikreid jne. Tõin lastele mänguks kaasa ka mitmesuguseid karpe, plekktoose, väikesi pudeleid, kummivoolikuid, nõore, taskulampide tühje kesti ja isegi vana äratuskella.

Meelsasti kasutavad lapsed mängimiseks mitmesuguseid materjale: lund, liiva, vett, savi, puud, paberit, metalli jne.

Leian, et praegu, kus meil pööratakse erilist tähelepanu polütehnilise hariduse küsimustele, on laste tutvustamine materjalidega ja nende omadustega eriti vajalik.

Loovmäng ja kõlbeline kasvatus

Loovmängus väljendab laps oma suhtumist teda ümbritsevasse keskkonda ja inimestesse. Lapsed on terased vaatlejad, täpsed tähelepanijad ja osavad matkijad. Sellepärast on lapse kõlbelse kasvatusese seisukohalt eriti tähtis, kuidas käituvad vanemad kodus, kasvatajad ja teised lasteaiatöötajad lasteaias, ja kaugeltki pole ükskõik ka see, kuidas käituvad kodanikud tänaval, trammis, rongis. Ehmatuse ja ahastusega võime kohata just laste loovmängus meie inetu käitumise matkimist. Täiskasvanute ebakohane käitumine ei mõjuta laste käitumist ainult loovmängus, vaid sel on palju tõsisemad tagajärjed: see mõjutab lapse kujunevaid kõlbelisi tõekspidamisi. Sellepärast püüdsin eriti silmas pidada laste kõlbelist arenemist ja laste käitumist loovmängudes. Eelkoolieas hakkab välja kujunema lapse iseloom, mille tähtsamad kõlbelised jooned (ausus, viisakus, sõprus, humaansus jne.) kujunevad välja juba terveks eluks. Püüdsin kõikjal rõhutada ja esile tõsta nõukogude töötajate kõrgeid kõlbelisi omadusi ja nende viisakat ning kultuurset käitumist. Lapsed omandavad kiirelt ja kergesti ning matkivad meeleldi kõiki kauneid kõlbelisi omadusi, eeldusel, et neid on huvitavalt esile tõstetud kas vaatluste, vestluste või jutustuste kaudu.

Ekskursioonil raudteejaama vaatlesime, kuidas õlitäti vedurit ja vaguneid. Juhtisin laste tähelepanu sellele, et õlitaja teeb oma tööd hoolsalt. Lapsed käisid kogu aeg õlitaja järel.

Enn: «Onu! Kas igale rattale panete õli?»

Õlitaja: «Aga kuidas siis, igale rattale panen. Kui ühe ratta vahele jätan ja kui siis juhtub õnnetus, on see minu süü, sest mina olen ju õlitaja.»

Need lihtsa nõukogude töötaja kõrgeid kõlbelised omadused — hoolsus ja vastutustunne — kajastusid ilmekalt laste järgmistepäevade loovmängudes.

Poodi mängides võtsid lapsed algul ise letilt, mis neile vaja oli.

Peale ekskursiooni poodi, kus lapsed tutvusid müüja viisaka käitumisega ja ka ostjate rahuliku ootamisega äris, muutus laste käitumine tunduvalt mitte ainult poemängus, vaid omandatud kõlbelised normid kandusid üle kõikidesse laste mängudes. Samal ekskursioonil nägid lapsed ka järgmist pilti, mis hiljem kajastus laste loovmängus. Ärisse tuli noor ema, kes jättis imiku vankriga poe ukse taha. «Vabandage, seltsimehed,»

ütles ta, «kas ma tohin osta enne teid, mul on väike laps väljas?»

«Aga muidugi, olge head.» vastasid teised ostjad. Üks kogni küsis: «Kui vana on teie beebike?»

Hoolitsevat suhtumist väiksematesse matkisid lapsed edaspidi sageli oma mängudes.

Mängides rongisõitu hüüdis Väino:

«Riina võib minna kõige esimesse vagunisse, näete, tal on ju väike laps kaasas.»

Ja kui meil kord tuli sõita lastevagunis päris tõelises rongis, siis üllatasid lapsed mind oma käitumisega. Nimelt oli vagunis ka ema väikese lapsega ja lapsed ütlesid väljumisel: «Kõige enne läheb maha ema väikese beebiga ja alles siis meie. Meid on palju ja beebi hakkab veel nutma, kui nii kaua peab ootama.»

Kord tänaval jalutades nägime, kuidas vanake vedas kelgul turbakotti. Pöördusin tema poole: «Lubage, emake, me aitame teid!» Kuna vanaema ei elanud liiga kaugel meie lasteaiast, siis aitasime tal turbakoti koju vedada. See oli lastele sügavaks elamuseks ja vanema inimese abistamise motiiv kordus sageli nende edaspidistes loovmängudes.

Kuid ka igasugused negatiivsed nähtused kajastuvad laste loovmängudes ja mõjutavad lapse kõlbelist arenemist.

Mängitakse Juku isa sünnipäeva. Peedu tahab kaasa mängida, kuid sünnipäevakülaliste osad on juba jaotatud. Juku on taibukas poiss, ta leiab lahenduse. «Sina ole Juku, sa pead kohe voodisse heitma ja magama.» Peedu protesteerib: »Ma ei taha magada, ma tahan ka teiega mängida.» Juku: «Ei saa, ei saa! Meie hakkame ju viina võtma, siis jääme purju ja hakkame kõvasti laulma. Aga sina võid ju salaja teki alt piiluda, ega sa magama ei saa jääda, me karjume kogu aeg.»

Teine näide: Lapsed mängivad perekonda. Helgi on ema, Madis on isa, Valeria, Marika ja Mati on lapsed. Perekond istub sõbralikult söögilauas. Madis: «Nüüd on söömine lõppenud, hakkame nüüd nõusid pesema!» Helgi: «Ega isad ju nõusid ei pese. Isad loevad lehte ja suitsetavad.»

Madis: «Ei, isad pesevad küll nõusid ja toovad puid tuppa ja parandavad triikraudu ja...»

Änu: «Ja toovad lapsi lasteaeda.»

Helgi: «Ei tee isad nii, seda teevad emad. Isad ainult käivad tööl ja pärast lamavad diivanil, loevad lehte ja suitsetavad.»

Vaadake nii!» (näitab väga tõetruult isa poosi lehelugemisel).

Negatiivseid nähteid kogevad lapsed elus võrdlemisi palju seal, kus kasvatajad ega ka vanemad ei ole võimelised seda takistama. Ent kui laps omandab pidevalt kõrgeid kõlbelisi omadusi, siis ei saa negatiivsed nähted hävitada lapse kõlbelisi tõekspidamisi. Sellepärast on just vajalik esile tõsta nõukogude inimeste, lastele nii armsate mänguosaliste (madrused, lendid, miilitsad, tuletõrjujad, arstid, vedurijuhid, kaptenid jne.) kõlbelisi omadusi. Samuti on vajalik jutustustes alla kriipsutada laste lemmikkangelaste kõrgeid moraalseid omadusi. Näiteks lastele nii armas kaju onu Stjopa annab nii palju võimalusi laste loovmängu rikastamiseks mänguosalise kõlbeliste omaduste poolest. Onu Stjopa on julge, ta on abivalmis jne., kuid seda tuleb rõhutada. Muidu jääb lastele mulje, et onu Stjopa on ainult pikk ja lõbus mees, keilega saab palju nalja.

Püüan pidevalt leida lastele häid eeskujusid nii kirjandusest kui ka elust oma lähemas ümbruses, lasteaiast ja ka kauge- maalt, jalutuskäikudelt ja ekskursioonidelt. Pean ütleva, et need minu pingutused andsid vägagi häid tulemusi. Lapsed püüdsid oma loovmängudes tingimata kujutada ka mängitava kangelase kõlbelisi omadusi — ausust, julgust, tublidust, humaansust, sõbralikkust jne. Võis kuulda lauseid: «Ega mad- rused ei karda ju midagi, nad on julged.» — «Ei, isad ja emad ei valeta». «Miilits on meie sõber. Ta pani kõik autod seisma, kui üle tänava läksime.»

Huvitav on tähele panna, et loovmängus lapsed tavaliselt ei tülitse, käituvad rõhutatult viisakalt ja distsiplineeritult. Kunagi ei taha lapsed kujutada negatiivset tegelast, keegi ei taha mängus olla «halb», kõik on «head».

Peale sõnade «halb» ja «hea», mis esinevad kõige sageda- mini laste loovmängudes tegelaste iseloomustamisel ja käitu- mise kritiseerimisel, tarvitasid lapsed kujukalt ka teisi oma- dussõnu — julge, rõõmus, lahke, tubli jne. Lapsed mitte ainult ei iseloomustanud vastava sõnaga mängitavat tegelast, vaid püüdsid väga ilmekalt kogu oma mänguga edasi anda kas julget meremeest, lahket arsti või tublit vedurijuhti.

Kokkuvõtteks

Kokkuvõtteks esitan enesele paar küsimust. Kas saavutasin eesmärgi, kas suutsin lapsi igakülgselt loovmängu kaudu arendada? Võin ausalt vastata jaatavalt. Loomulikult mitte

ainult loovmäng ei arendanud lapsi, ka kõik teised tegevused omavad siin tähtsat osa, kuid loovmängus peegelduvad tulemused siiski kõige selgemini.

Milliseid raskusi kogesin oma töös loovmängu alal? Raskusi oli mitmesuguseid. Algul kõigepealt distsipliiniraskusi. Kuid hiljem, kui lapsed hakkasid mängima huvitavalt ja mitmekesiselt, vähenesid need raskused tublisti ja lõpuks loovmängus distsipliiniraskusi ei esinenud. Teiseks oli raskusi argade ja passiivsete laste aktiveerimisega. Minu arvates on kergem läheneda neile lastele, kes on liikuvad, aktiivsed, mõnikord isegi rikuvad distsipliini, käratsevad, kui lastele, kes päevast-päeva passiivselt millegi vastu huvi tundmata elavad lastekollektiivis. Nägin palju vaeva selliste laste loovmängudesse rakendamiseга. Lõpuks andsid mu pingutused ka tulemusi. Näiteks Jaak, Tiina, Helgi, kes algul olid väga passiivsed, muutusid lõpuks aktiivsemaiks lasteks loovmängudes. Jäi veel üks küsimus, mida ma ei suutnud lahendada: nimelt poiste ja tüdrukute erinevad mängud. Poisid minu rühmas, välja arvatud Jaak, Toomas ja Ülo, ei tundnud üldse huvi nukkude vastu ja omal algatusel ei kasutanud nukke oma mängudes. Poisse paelus igasugune ehitamine, masinad, autod, lennukid. Nukud ja perekond neid tavaliselt ei köitnud. Vastupidi — tüdrukud võtsid väga elavalt osa ka igasugustest ehitismängudest.

Laste loovmängu küsimus on niivõrd laialdane, huvitav ja probleemiderohke ala, et mina käesolevas töös olen saanud anda ainult kõige üldjoonelisema pildi nii loovmängu olemusest kui ka loovmängu juhtimisest.


Vastutav toimetaja M. Terri
Keeleline toimetaja M. Linnamägi

Trükikoda „Haapsalu Graafikatööstus“ Haapsalus, Lembitu 12
Trükipoognaid 3,75. Arvestuspoognaid 3,5. Autoripoognaid 3,41.
Tell. nr. 1242. 9. 59. 2000. MB-00630

Hind 95 kop.

50

A
22882
201022

TÜ RAAMATUKOGU

1 0300 00209344 3